

**Yhdenvertaisuus-
valtuutetun
vuosikertomus**

2021

Sisällys

Esipuhe	3
Yhdenvertaisuusvaltuutettu	5
Syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen	6
Korkein hallinto-oikeus katsoi Finnairin syrjineen vammaista matkustajaa – tärkeä ennakkopäätös vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi	6
Koulukuljetus vammaiselle lapselle kummankin huoltajan luota	7
Antirasistisella työllä rakennetaan yhdenvertaista Suomea	10
Romaneihin kohdistunut KURI1-operaatio kertoo etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän ongelmista poliisissa.....	11
Sovinnossa syrjintää kokenut pääsee oikeuksiinsa	15
Yhdenvertaisuusvaltuutetun asiakaspalvelu ja tilastot.....	18
Kansallinen ihmiskaupparaportointi	25
Selvitys: Ihmiskauppaa koskevaa erityissäännöstä käytetään harvoin perusteena uhrin oleskeluluvulle.....	26
Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma on merkittävä väline ihmiskaupan vastaisen työn kehittämiseksi	27
Ulkomaalaisten asema ja oikeudet	29
Lapsen oikeudet ja perhe-elämän suoja on turvattava nykyistä paremmin	29
Ulkoministeriön ja Suomen edustustojen rooli perhe-elämän suojan ja lapsen oikeuksien turvaamisessa	31
Maastapoistamisen valvonta	33
Haavoittuvassa asemassa olevien palautettavien henkilöiden oikeuksien toteutumista on vahvistettava	33
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston henkilökunta	36

Esipuhe

Vuonna 2021 yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistossa valmisteltiin kerran neljässä vuodessa annettavaa kertomusta eduskunnalle yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Valtuutetun toinen eduskuntakertomus luovutettiin eduskunnalle maaliskuussa 2022 ja se käsittelee yhdenvertaisuuden tilaa sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa vuosina 2018–2021. Tässä vuosikertomuksessa keskitymme vuoden 2021 työhömmä ja tärkeisiin kysymyksiin yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta.

Vuotta 2021 leimasi edelleen monin tavoin koronapandemia. Erilaiset rajoitustoimenpiteet jatkuivat, mutta toisaalta myös rokotusten alkaminen toi toiveikkautta ja helpotusta mukanaan. Yhdenvertaisuusvaltuutetun työssä koronaan liittyvät yhteydenotot kietoutuivat työmme ydinkysymysten ympärille. Milloin perusoikeuksien rajoittaminen kaikkien ihmisten tai tiettyjen ryhmien kohdalla on välttämätöntä ja oikeutettua ja toisaalta millä toimenpiteillä viranomaiset ovat huolehtineet yhdenvertaisuuden edistämisestä. Vierailurajoitukset asumisyksiköissä, rokotusten kohdentaminen, koronapassin valmistelu sekä mahdollinen lainsäädäntö yleisestä liikkumisvapauden rajoituksesta – nämä nousivat esille yksittäisten ihmisten yhteydenotoissa, mutta myös lausuntopyyntöissä ja eduskunnan kuulemisissa.

Vaikka pandemia hallitsi pitkälti julkista keskustelua, elämä jatkui kaikilla yhteiskunnan alueilla, ja tämä näkyi myös yhdenvertaisuusvaltuutetun työssä. Meille tulleiden yhteydenottojen määrä lisääntyi 35 %, ja yhteydenotot liittyivät kaikkiin elämäalueisiin, niin yksityiseen kuin julkiseenkin toimintaan. Vammaisuus oli alkuperän lisäksi yleisin syrjintäperuste yhteydenotoissa. Yhteydenotoista kävi ilmi, että ymmärrys YK:n vammaisyleissopimuksessa määritellyistä edellytyksistä vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumiselle on vielä monilta osin puutteellista Suomessa.

Vuonna 2021 otettiin tärkeä askel ihmiskaupan vastaisessa työssä: poliisin ryhmä, joka erikoistuu ihmiskaupparikosten tutkintaan, käynnistyi. Näin vahvistetaan valtuutetun kauan toivomaa erityisasiantuntemusta poliisissa tutkia näitä vakavia ihmisoikeusloukkauksia.

Vuoden alusta valtuutetun työ maastapoistamisen valvojana sai uuden ulottuvuuden, kun toimistomme tehtäväksi tuli myös tarjota valvojia EU:n rajavalvontaviraston Frontexin koordinoimille palautuslennoille.

Elokuussa 2021 Taleban-liike otti jälleen vallan Afganistanissa, ja monet valtiot, Suomi mukaan lukien, evakuoivat ISAF-joukkoja auttaneita tai niissä palvelleita ihmisiä. Häät ja huoli ulottui Afganistanin ulkopuolelle ja

kosketti myös monia Suomessa asuvia afganistanilaisia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu vetosi ministereihin, jotta afganistanilaisten perheenyhdistämishakemusten käsittelyä sujuvoitettaisiin, ja Suomessa kansainvälistä suojelua saavien henkilöiden oikeus perhe-elämään voitaisiin näin turvata yhdenvertaisesti. Afganistanilaiset saivatkin asetuksen muutoksella mahdollisuuden aina asioida konsuliasioissa Suomen Teheranin edustustossa, vaikeasti saavutettavan New Delhin edustuston lisäksi. Ongelmia on edelleen, mutta suunta oli oikea. Perusoikeuksien turvaaminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen yhdenvertaisuuslain tarkoittamalla tavalla edellyttää viranomaisilta aktiivisuutta ja ennakoitua, ei vain passiivista totuttujen toimintatapojen toistamista.

Syksyllä 2021 käynnistyi kauan odotettu uudistustyö: yhdenvertaisuuslain osittaisuudistusta valmistelevan työryhmän työskentely. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tavoitteena yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa on parantaa syrjinnän uhrin pääsyä oikeuksiinsa ja madaltaa kynnystä oikeussuojaan. Työ on vielä kesken, mutta jo syksyn kuulemistilaisuudessa ja sidosryhmiemme kautta saimme paljon tukea keskeisille uudistustarpeille: syrjinnän uhrille myönnettävästä hyvityksestä voitaisiin päättää yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnassa ja työelämän syrjintätapaukset voisivat tulla myös yhdenvertaisuusvaltuutetun ja lautakunnan käsiteltäviksi. Meille tulevat yhteydenotot osoittavat, että syrjintä on edelleen syvällä suomalaisen yhteiskunnan rakenteissa, ja siksi on löydettävä tehokkaampia keinoja puuttua syrjintään ja ehkäistä sitä. Siinä työssä kaikki ne verkostot, jotka työskentelevät perus- ja ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi ovat tärkeitä kumppaneitamme.

Eduskunta hyväksyi lokakuussa 2021 muutoksen lakiin yhdenvertaisuusvaltuutetusta, jolla saimme uuden tehtävän naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana, vuoden 2022 alusta. Tähän tehtävään palaamme tulevaisuudessa kertomuksissamme.

Työmme onnistumisen edellytyksenä ovat toimistomme sitoutuneet, osaavat, rohkeat työntekijämme. Suuri kiitos teille kaikille vuodesta 2021!

Kristina Stenman
yhdenvertaisuusvaltuutettu

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävä on edistää yhdenvertaisuutta ja puuttua syrjintään. Yhdenvertaisuusvaltuutetun puoleen voi kääntyä, jos on kokenut tai havainnut syrjintää iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii myös Suomen kansallisena ihmiskaupparaportoijana ja valvoo maastapoistamisen täytäntöönpanoa. Valtuutetun tehtäviin kuuluu myös ulkomaalaisien aseman ja oikeuksien seuraaminen ja edistäminen. Valtuutetulle säädettiin myös uusi tehtävä naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana 1.1.2022 alkaen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiala on laaja. Eri tehtäviä yhdistää perus- ja ihmisoi-
keuksien valvonta ja edistäminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettuun otetaan yhteyttä kaikkiin valtuutetun tehtäviin liittyen. Yhteydenottomäärät ovat kasvaneet vuosittain, ja suurin osa yhteydenotoista liittyy syrjintään. Käytännössä yhdenvertaisuusvaltuutetun työ on esimerkiksi neuvontaa, yksittäisten tapausten selvittämistä, sovinnon edistämistä, kouluttamista, tiedon keräämistä, lainsäädäntöön ja viranomaisten käytäntöihin vaikuttamista sekä oikeudellista avustamista.

Valtuutetun tehtävät ja oikeudet on kirjattu yhdenvertaisuuslakiin (1325/2014) ja lakiin yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014). Osa valtuutetun tehtävistä ja oikeuksista on kirjattu ulkomaalaislakiin (301/2004).

Yhteystiedot

Sähköposti

Asiakaspalvelu ja kirjaamo:

yvv@oikeus.fi

Henkilökunnan sähköposti:

etunimi.sukunimi@oikeus.fi

Media:

viestinta.yvv@oikeus.fi

Postiosoite

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto

PL 24 00023 Valtioneuvosto

Puhelinnumerot:

Asiakaspalvelunumero:

0295 666 817 (Puhelinpäivystys tiis-
tai, keskiviikko ja torstai klo 10–12)

Vaihde: 0295 666 800

Mediayhteydenotot: 0295 666 813

Faksi: 0295 666 829

Internet: www.syrjinta.fi

Twitter: [@yhdenvertaisuus](https://twitter.com/yhdenvertaisuus)

Facebook: www.facebook.com/yhdenvertaisuus

Instagram: [@yhdenvertaisuusvaltuutettu](https://www.instagram.com/yhdenvertaisuusvaltuutettu)

LinkedIn: [yhdenvertaisuusvaltuutettu](https://www.linkedin.com/company/yhdenvertaisuusvaltuutettu)

Syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen

Yhdenvertaisuusvaltuutetun laajin tehtävä on puuttua syrjintään ja edistää yhdenvertaisuutta, sekä valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista. Suurin osa valtuutetun resursseista käytetään tämän tehtävän hoitamiseen. Yhdenvertaisuuslaki mahdollistaa monta eri tapaa, joilla valtuutettu voi puuttua syrjintään ja edistää yhdenvertaisuutta. Käytännössä yhdenvertaisuusvaltuutetun työ on esimerkiksi neuvontaa, yksittäisten tapausten selvittämistä, sovinnon edistämistä osapuolten välillä, kouluttamista, tiedon keräämistä, selvitysten tekemistä sekä lainsäädäntöön ja viranomaisten käytäntöihin vaikuttamista. Valtuutettu voi myös viestiä yksittäisen syrjintää koskevan asian yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tai tuomioistuimen ratkaistavaksi. Valtuutettu tekee paljon sidosryhmäyhteistyötä ja vaikuttamistyötä.

Yhdenvertaisuuslain mukaan ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielihyvän, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen, tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Valtuutetulle tulee yhteydenottoja syrjinnästä laajasti eri syrjintäperusteilla ja kaikilta elämäntilanteilta. Yhteydenottomäärät ovat kasvaneet vuosittain merkittävästi.

Korkein hallinto-oikeus katsoi Finnairin syrjineen vammaista matkustajaa – tärkeä ennakkopäätös vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi

Korkein hallinto-oikeus katsoi [vuosikirjapäätöksessään KHO:2021:189¹](#), että Finnair Oyj syrji liikuntavammaista henkilöä tilanteessa, jossa henkilö joutui ostamaan kolme vierekkäistä paikkaa perushinnalla lentomatkalle. Finnair Oyj edellytti pysyvän jalkavammansa vuoksi lisätilaa tarvitsevan henkilön maksavan kolmesta paikasta, koska hänelle ei ollut tarjota sellaista yhtä istumapaikkaa, jossa hän olisi voinut matkustaa vammansa vuoksi. Vammaisen henkilö joutui maksamaan matkastaan lähes kolminkertaisen hinnan verrattuna sellaiseen henkilöön, joka olisi voinut matkustaa yhdellä istuimella.

Korkein hallinto-oikeus linjasi päätöksessään, että Finnair oli laiminlyönyt kohtuullisten mukautusten järjestämisen liikuntavammaiselle matkustajalle, ja siten syrjinyt häntä hänen vammaisuutensa perusteella yhdenvertaisuuslain vastaisesti. Päätöksessä todetaan, että kyseisessä tapauksessa lisäpaikkojen hintoihin kohdistuvaa alennusta liikuntavammaisen henkilön yhdenvertaisen kohtelun turvaamiseksi ei voitu pitää Finnair Oyj:n kannalta kohtuuttomana. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että

Finnair oli laiminlyönyt kohtuullisten mukautusten järjestämisen matkustajalle.

Korkeimman hallinto-oikeuden päätös on erittäin merkittävä vammaisten henkilöiden oikeuksien näkökulmasta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että päätös vahvistaa vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumista. Päätös myös korostaa YK:n vammaisyleissopimuksen merkitystä, kun arvioidaan velvoitteita vammaisten henkilöiden oikeuksien toteuttamiseen.

Vammaisten henkilöiden liikkumisvapauden ja muiden perusoikeuksien toteutumisen kannalta on olennaista, että liikennöitsijät toimivat syrjimättömästi ja pyrkivät edistämään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu vei kyseisen tapauksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan vuonna 2016. Lautakunta toteusi 2017 antamassaan päätöksessä Finnairin syrjineen vammaista matkustajaa. Finnairin valitettua päätöksestä asia eteni aina korkeimpaan hallinto-oikeuteen saakka.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti asiassa sovintoa – Finnair maksoi hyvitystä syrjinnästä

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa Finnairin ja asiakkaan välillä korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun jälkeen. Finnair maksoi sovinnon yhteydessä matkustajalle hyvitystä syrjinnästä 2000 euroa. Sovinnossa Finnair on sitoutunut arvioimaan myynti- ja asiakaspalvelukäytäntöjään yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta ja varmistamaan, että yhtiön käytännöt eivät ole syrjiviä.

Sovinnossa Finnair sitoutui arvioimaan ja toteuttamaan kussakin tilanteessa vammaisen henkilön tarpeisiin vastaavan kohtuullisen mukautuksen, kuten kohtuullista mukautusta koskeva velvoite edellyttää. Yhtiö on myös sitoutunut varmistamaan, että

sen asiakaspalvelussa ja myyntitehtävissä toimiva henkilöstö on tietoinen velvoitteesta kohtuullisiin mukautuksiin.

Kohtuullisilla mukautuksilla turvataan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta

Viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on yhdenvertaisuuslain mukaan tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kohtuullisten mukautusten epääminen on syrjintää.

Vammaisen henkilön oikeus kohtuullisiin mukautuksiin arvioidaan kussakin tilanteessa senhetkisen tarpeen perusteella, eikä oikeus mukautuksiin voi riippua mahdollisesta aiemmin ilmenneestä tuen tarpeesta tai aiemmin haetusta tuesta. Kohtuulliset mukautukset ovat siis luonteeltaan yksilöllisiä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että on erittäin tärkeää, että kaikki palveluntarjoajat ja muut mukautusvelvoitetut toimijat tuntevat kohtuullisen mukautusvelvoitteen laajuuden. Kohtuullisen mukautuksen sisältöä tulee arvioida vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden näkökulmasta ja siten, että mukautuksella palvelu tulee vammaisen henkilön saataville.

Koulukuljetus vammaiselle lapselle kummankin huoltajan luota

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui Helsingin hallinto-oikeudelle asiassa, jossa oli kyse vammaisen lapsen oikeudesta koulukuljetukseen kummankin huoltajan luota. Lapsen huoltajat olivat eronneet ja lapsi

asui vuoroviikoin huoltajiensa luona. Huoltajat asuvat lähellä toisiaan, mutta matka huoltajan luota toiselle on kuitenkin lapselle mahdoton kuljettavaksi omatoimisesti. Kaupunki perusti päätöksensä yleiseen ohjeeseen ja vakiintuneeseen käytäntöön, jonka mukaan perusopetuslain mukainen maksuton koulukuljetus tarjotaan ainoastaan siitä osoitteesta, jonka mukaan oppilaan lähikoulu on osoitettu. Ohje perustuu korkeimman hallinto-oikeuden vuonna 2006 antamaan vuosikirjapäätökseen. Kyseinen päätös on annettu ennen nykyisen yhdenvertaisuuslain voimaantuloa, eikä kyseisessä tapauksessa ollut kyse vammaisesta lapsesta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi lausunnossaan, että vuoroasumisessa oleville vammaisille lapsille tulisi perusopetuslain koulukuljetuksia koskevan pykälän vakiintuneesta tulkinnasta huolimatta järjestää maksuton koulukuljetus kummankin huoltajan luota yhdenvertaisuuslain mukaisena kohtuullisena mukautuksena. Helsingin hallinto-oikeus arvioi mukautusvelvollisuutta kaksipuolisella arvioinnilla. Ensin arvioitiin, onko pyydetty mukautus vammaiselle henkilölle tarpeellinen ja sitten onko mukautuksen toteuttaminen mukautusvelvolliselle toimijalle kohtuutonta.

Kyseisessä tapauksessa oli kiistatonta, että lapsi tarvitsi koulukuljetuksen joka päivä riippumatta siitä, kumman huoltajan luona hän kulloinkin asui. Koska matka kummankin huoltajan luota koululle oli käytännössä sama ja reitti erosi ainoastaan viimeisten satojen metrien osalta, kuljetuksen tarjoamisesta molemmista osoitteista ei voitu katsoa koituvan kunnalle merkittäviä lisäkustannuksia. Tämän vuoksi Helsingin hallinto-oikeus totesi, että lapselle olisi tullut myöntää perusopetuslain mukainen koulukuljetus yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettuna kohtuullisena mukautuksena

myös hänen toisen huoltajansa luota. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tietojen mukaan kyseessä on ensimmäinen tuomioistuimen ratkaisu, jossa katsotaan, että koulukuljetus tulisi myöntää vuoroasumisessa olevalle vammaiselle lapselle lapsen kummankin huoltajan luota.

Kaupunki on valittanut hallinto-oikeuden päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu seuraa tapauksen etenemistä korkeimmassa hallinto-oikeudessa.

Lausunto vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avun vaatimaan voimavaraedellytykseen liittyen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui asiassa, jossa oli kyse siitä täyttääkö kehitysvammainen autismikirjon nuori vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avun vaatiman voimavaraedellytyksen. Henkilökohtaista apua hakenut nuori kommunikoi muutamien sanojen ja tuttujen henkilöiden tulkittavissa olevien ilmeiden ja eleiden kautta sekä tarvittaessa kuvien avulla. Nuori haki henkilökohtaista apua harrastuksia ja sosiaalista vuorovaikutusta varten. Kunta ei myöntänyt hänelle henkilökohtaista apua, ja kielteinen päätös perustui kunnan omaan vammaispalvelulain soveltamisohjeeseen. (PYSY007 päivitetty 20.6.2016).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi lausunnossaan, että kyseinen ohje syrji välillisesti niitä vammaisia ihmisiä, joilla on vaativaa tuen tarvetta kommunikoinnissa ja itsensä ilmaisussa. Valtuutettu kiinnitti erityisesti huomiota päätöksessä siteerattuun ohjeen kohtaan: ”Jos kehitysvammaisen ihmisen tahdonilmaisu on vain muiden tekemän ilmeiden ja käytöksen tulkinnan varassa eikä hänen omaa tahtoaan pystytä luotettavasti selvittämään, hänellä ei ole oi-

keutta henkilökohtaiseen apuun.” Valtuutettu totesi, että yhdenvertaisuusperiaatteen ja syrjintäkiellon näkökulmasta kunnan ohjeen noudattaminen ei saa johtaa tilanteeseen, jossa kehitysvammaisen henkilö tai puheella kommunikoiaton henkilö ei voisi ylipäättään täyttää henkilökohtaisen avun voima-vaedellytystä. Ohje ei myöskään saa olla ristiriidassa koko ajan kehittyvän korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännön tai suomalaisia viranomaisia velvoittavan YK:n vammaisyleissopimuksen takaamien oikeuksien ja tulkintakäytännön kanssa.

Valtuutettu piti ongelmallisena lisäksi jaoston päätöksessä siteerattua ohjeen kohtaa, jossa esitettiin kehitysvammalain mukaisen tukihenkilötoiminnan olevan joissain tilanteissa henkilökohtaista apua soveltuvasi palvelumuoto. Valtuutettu korosti, että laki tai oikeuskäytäntö ei rajaa henkilökohtaista apua minkään vamma ryhmän osalta pois. Toimintarajoitteiden moninaisuus pitää pystyä tunnistamaan ja vastaamaan siihen niin, että kaikkien vammaisten ihmisten oikeudet toteutuvat täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti.

Helsingin hallinto-oikeus antoi asiassa päätöksen (9.11.2021 H5610/2021; Dnro 20434/2021), jossa hallinto-oikeus kumosi kunnan päätöksen henkilökohtaisesta avusta ja palautti asian uudelleen käsiteltäväksi. Hallinto-oikeus totesi valittajan kykenevän tehdä ymmärryksensä rajoissa valintoja arjen konkreettisissa tilanteissa ja ilmaisemaan halunsa osallistua vapaa-ajan toimintoihin kodin ulkopuolella. Hallinto-oikeus myös totesi, että vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avun myöntämiselle ei ole esteenä se, että valittajalle oli myönnetty tukea kehitysvammalain nojalla. Hallinto-oikeus linjasi myös, ettei kehitysvammalain mukaisella tukihenkilötoiminnalla voida korvata oikeutta henkilökohtai-

seen apuun. Kaupunki on hakenut asiassa valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta, jossa asian käsittely on tällä hetkellä vielä kesken.

Valtuutetun kuuleminen oikeudessa

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle on yhdenvertaisuuslain soveltamista koskevassa oikeusasiassa varattava mahdollisuus tulla kuulluksi yhdenvertaisuuslain 27 §:n mukaisesti. Nämä lausunnot liittyvät usein yhdenvertaisuuslainsäädännön ja syrjintää koskevan kansainvälisen normiston tulkintaan. Valtuutettu on myös käyttänyt oikeuttaan lausua oikeustapauksissa, jossa on pyritty yksittäisen tapauksen ohella edistämään laajemmin yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tuomioistuimille ja syyttäjille antamissaan lausunnoissa kiinnittänyt huomiota myös yhdenvertaisuuslain mukaisen oikeusuhituksen hyvitykseen määrään.

Yhdenvertaisuuslaki 27§: Yhdenvertaisuusvaltuutetun kuuleminen

Tuomioistuimen on sen käsiteltävänä olevassa, tämän lain soveltamista koskevassa asiassa varattava yhdenvertaisuusvaltuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi siltä osin kuin asia kuuluu valtuutetun toimivaltaan. Syyttäjän on ennen syytteen nostamista rikoslain 11 luvun 11 §:ssä tarkoitetusta rikoksesta varattava valtuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi.

Antirasistisella työllä rakennetaan yhdenvertaista Suomea

Etniset ja uskonnolliset vähemmistöt kohtaavat rasismia Suomessa yksittäisinä rasistisina tekoina, syrjintänä ja ulossulkeemisena. Rasismia esiintyy laaja-alaisesti yhteiskunnassamme niin koulutuksessa, työelämässä kuin julkisissa tiloissakin. Rasismi vaikuttaa monen ihmisen elämään kokonaisvaltaisesti jo lapsuudesta alkaen.

Rasismia on myös yhteiskuntamme rakenteissa, toimintakulttuureissa ja palveluissa. Rakenteellisessa rasismissa on kyse nimenomaan rakenteisiin juurtuneista käytännöistä, jotka asettavat etniseen ja uskonnolliseen vähemmistöön kuuluvat ihmiset eriarvoiseen asemaan. Rasismi vähentää mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan ja vaikuttaa ihmisten elämänlaatuun ja hyvinvointiin.

Rasismista vapaan Suomen rakentaminen vaatii aktiivista ja pitkäjänteistä työtä. Oikeusministeriö ja yhdenvertaisuusvaltuutettu toteuttivat syksyllä 2021 Olen antirasisti -kampanjan, jonka tavoitteena oli antaa työkaluja rasismiin puuttumiseen ja antirasistisen tulevaisuuden rakentamiseen.

Olen antirasisti - kampanjan tavoitteena oli rohkaista ihmisiä toimimaan antirasistisesti omassa arjessaan ja kannustaa pohtimaan rasismien vaikutuksia yhteiskunnassa. Lisäksi kampanjalla haluttiin lisätä tietoisuutta antirasismista ja antaa työkaluja rasismiin puuttumiseen.

Rasismia puretaan aktiivisella antirasistisella työllä. Tätä työtä on tehtävä kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Viranomaiset, työnantajat ja koulutuksen järjestäjät, joilla on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta, ovat tässä työssä keskeisessä asemassa. Aktiivinen rasismien tunnistaminen ja purka-

minen organisaatioiden toimintatavoissa ja rakenteissa on tärkeää ottaa osaksi jokapäiväistä yhdenvertaisuuden edistämistyötä ja yhdenvertaisuussuunnittelua.

Olen antirasisti - kampanjan aikana julkaistiin kaksi videota, joita molempia esitettiin Ylen yleishöydyllisessä tietoisuuskassa viikon ajan. Lisäksi kampanjassa julkaistiin verkkosivut olenantirasisti.fi suomeksi, ruotsiksi sekä englanniksi ja tehtiin laaja sosiaalisen median kampanja yhdenvertaisuusvaltuutetun sosiaalisen median kanavissa.

Kampanjassa oli mukana 172 organisaatiota. Organisaatiot osallistuivat kampanjaan kehittämällä erilaisia toimintamalleja yhdenvertaisuuden edistämiseksi omassa toiminnassaan. Kampanjan aikana organisaatioissa muun muassa perustettiin antirasismiin keskittyviä työryhmiä, uudistettiin yhdenvertaisuussuunnitelmia sekä otettiin käyttöön henkilöstön monimuotoisuutta lisääviä rekrytointikäytäntöjä.

Kampanja toteutettiin osana EU:n rahoittamaa Yhdessä yhdenvertaisuuden puolesta -hanketta. Kampanjan toteutusta koordinoi oikeusministeriö ja sen suunnittelussa oli mukana yhdenvertaisuusvaltuutetun ja oikeusministeriön lisäksi asiantuntijaraati.

Antirasistiseen työhön on varattava riittävät resurssit

Pitkäjänteiseen, tehokkaaseen ja suunnitelmalliseen rasismien vastaiseen työhön on varattava riittävät resurssit.

Syksyllä 2021 valtioneuvosto hyväksyi ensimmäisen rasismien vastaisen toimintaohjelman. Ohjelma on merkittävä edistysaskel rasismiin puuttumiseksi ja ohjelman

toimeenpano vaatii pitkäjänteistä työtä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että ohjelmaa on toimeenpantava määrätietoisesti ja toimeenpanossa on keskeistä huomioida laajasti rakenteellisen rasismien vaikutukset.

Rasismien vastaisessa ohjelmassa johdettavana ajatuksena on tietoperustan vahvistaminen syrjinnän seurantatiedon osalta. Tämän tietopohjan kartuttamista varten tarvitaan resurssit pitkäjänteiselle tutkimukselle ja tiedonkeruulle. Näin voidaan paremmin tunnistaa syrjiviä tai oikeuksien toteutumista estäviä rakenteita ja kohdistaa korjaavia toimenpiteitä tehokkaasti.

Rasismien vastainen toimintaohjelma on voimassa vuoden 2023 loppuun asti. Pitkäjänteistä antirasistista työtä on jatkettava suunnitelmallisesti myös tämän jälkeen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää välttämättömänä, että rasismien vastainen ohjelma saa jatkoa ja sen toteuttamiselle varataan jatkossa riittävät resurssit.

Romaneihin kohdistunut KURI1-operaatio kertoo etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän ongelmista poliisissa

Vuonna 2021 ilmeni, että Helsingin poliisilaitos kohdisti vuosina 2013–2015 romaneihin laajan KURI1-nimisen ”ennaltaestämisen- ja tiedonkeruuoperaation”. Operaatio on jatkunut osittain myös vuosina 2016 ja 2017. Operaatio käynnistettiin toimintaohjeella, jonka mukaan tarkoituksena oli ampumistapausten ennalta estäminen sekä jo tutkinnassa olevien tapausten selvittäminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että operaatio herättää oletettaman etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä.

Operaation toimintaohje osoitti, että operaatio perustui yhdenvertaisuuslaissa kiellettyyn syrjivään ohjeeseen. Toimintaohje on ymmärrettävissä niin, että poliisien oli koh-

distettava tehostettua tarkkailua poliisien yleisesti romaneiksi oletettuihin henkilöihin, jotka liikkuvat autolla tai seurueessa. Operaation kohderyhmä on näin ollen syrjinnän kiellon näkökulmasta ongelmallisen laaja.

Lisäksi toimintaohjeessa edellytettiin matalalla kynnyksellä puuttumaan kaikkiin valvonnassa havaittuihin rikkeisiin. Toimintaohje ei siten rajoittunut koskemaan ainoastaan operaation syynä olleita vakavia ampumistapauksia ja väkivaltarikoksia sekä niiden ennalta estämistä ja selvittämistä.

Operaatio kesti useita vuosia ja operaation projektikoodilla varustettujen merkintöjen perusteella se on kohdistunut laajasti romaniväestöön. Operaation aikana poliisin tiedonvälitysalustalle kirjattiin yhteensä 2258 KURI1-koodilla varustettua romaneita koskevaa merkintää.

Valtuutettu jatkaa toimenpiteitä asian selvittämiseksi

Poliisihallitus teki keväällä 2021 asiassa oma-aloitteisen laillisuusvalvontaselvityksen, jossa arvioitiin, että toimintaohjeen mukaisessa menettelyssä ei ole syytä epäillä olleen kyse syrjinnästä².

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että Poliisihallituksen arvio toimintaohjeesta ja operaatiosta on syrjinnän kiellon ja yhdenvertaisuuslain näkökulmasta puutteellinen, eikä syrjinnän kiellon tulkinta ole asiassa oikeanlainen. Selvityksessä ei myöskään pidetty tarpeellisena, että asiaa tulisi käsitellä yhdessä romaniyhteisön kanssa.

[Valtuutettu antoi operaatioon liittyen kannanoton ja esitti suosituksia jatkotoimenpiteiksi³](#) Poliisihallitukselle ja sisäministeriölle loppuvuonna 2021. Valtuutettu suositteli, että operaatiota selvitetään lisää analysoimalla operaation merkintöjä. Valtuutettu myös painotti, että romaniväestön näkemyksiä on kuultava selvitystarpeista. Lisäksi valtuutettu suositteli, että poliisiin

rakennetaan tehokkaita toimia yhteistyön ja luottamuksen vahvistamiseksi romaniväestön kanssa. Valtuutettu pitää myös tärkeänä, että Poliisihallitus selvittää, onko valtakunnallisesti ollut käynnissä muita vastaavia operaatiota.

Sisäministeriö ja Poliisihallitus ovat vastanneet yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanottoon ja suosituksiin ja kertoneet ottavansa ne huomioon. Valtuutettu on myös tavannut Poliisin ja sisäministeriön edustajia asiaan liittyen. Valtuutettu jatkaa asian käsittelyä saamiensa vastausten ja aiemmin antamiensa suositusten perusteella.

Poliisin on panostettava syrjinnän vastaisiin toimiin

KURI1-operaation riittävä selvittäminen ja avoin käsittely on olennaista etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän välttämiseksi jatkossa. On myös tärkeää, että toimenpiteet romaneiden poliisia kohtaan kokeman luottamuksen vahvistamiseksi onnistuvat. Romaneilla on asiassa myös oikeus riittävään tietoon.

Operaation esille nouseminen vasta vuonna 2021 ja sen riittämätön käsittely poliisissa osoittavat valtuutetun arvion mukaan syrjinnän tunnistamiseen, ehkäisemiseen ja puuttumiseen liittyviä puutteita poliisissa.

Valtuutettu katsoo, että poliisissa ja laajemmin myös muissa turvallisuusviranomaisissa ei vielä riittävästi huomioida ja ymmärretä etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kiellon sisältöä ja esimerkiksi siihen liittyvää oikeasuhtaisuuspunnintaa. Etninen alkuperä on erityisen vahvasti lainsäädännössä suojattu syrjintäperuste ja siihen perustuva erilainen kohtelu voi vain harvoin olla hyväksyttävää. Etnisen profiloinnin kieltoa ei voida ymmärtää etnisen syrjinnän kiellosta erillisenä ja suppeampana kieltona.

Poliisilaitosten on edelleen tarpeen tehostaa toimia yhdenvertaisuuden edistämiseksi toteuttamiseksi muun muassa kouluttamalla poliisilaitoksilla säännöllisesti yhdenvertaisuudesta sekä tekemällä tehokkaat toiminnalliset yhdenvertaisuussuunnitelmat.

Etninen profilointi vähentää luottamusta viranomaisiin

Etnisellä profiloinnilla viitataan sellaisiin turvallisuusviranomaisten toimiin ja käytäntöihin, joissa toimenpiteitä tai valvontaa ei kohdisteta henkilöön hänen käyttöksensä tai objektiivisten todisteiden perusteella. Sen sijaan etnisessä profiloinnissa toimenpiteitä kohdistetaan henkilöön hänen todelliseen tai oletettuun alkuperäänsä liittyvien ominaisuuksien kuten ihonvärin, kielen tai tiettyyn uskontoon tai kulttuuriin viittavan pukeutumisen perusteella.

Etnisessä profiloinnissa on kyse rakenteellisesta syrjinnästä ja rasismista ja se linkittyy tiedostettuihin tai tiedostamattomiin syrjiviin stereotyyppioihin. Etnistä profilointia voi ilmetä yksittäisen virkahenkilön toimien lisäksi turvallisuusviranomaisen yleisesti noudattamissa käytännöissä. Etnisellä profiloinnilla on laajakantoisia ja vakavia seurauksia yhteiskunnassa. Se voi vähentää luottamusta poliisiin ja muihin viranomaisiin, heikentää yhteiskuntaan kuuluvuuden tunnetta sekä lisätä vihapuhetta ja syrjiviä asenteita. Etninen profilointi on sen kohteeksi joutuneelle henkilölle alentavaa ja toiseuttavaa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto korkeimmalle hallinto-oikeudelle etnistä profiilointia koskevassa asiassa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui korkeimmalle hallinto-oikeudelle tapauksessa (21735/2021), jossa siviiliasuiset poliisit pysäyttivät kaksi suomalaista naista Helsingin keskustassa yöllä ja pyysivät heiltä henkilöllisyystodistuksia katuprostituutiovalvontaan liittyen. Naiset kieltäytyivät näyttämästä henkilöllisyystodistuksiaan ja yrittivät poistua paikalta, jolloin poliisit laittoivat heidät käsirautoihin ja tekivät heille henkilöntarkastuksen.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi päätöksessään, että poliisin menettely oli ollut yhdenvertaisuuslain kiellettyä välitöntä syrjintää. Helsingin hallinto-oikeus kumosi lautakunnan ratkaisun⁴ ja asianosaiset valittivat korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi korkeimmalle hallinto-oikeudelle antamassaan lausunnossa⁵, että hallinto-oikeuden päätöksessä ei sovellettu etnisen syrjinnän kieltoa yhdenvertaisuuslain, perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaisesti. Etnisessä syrjinnässä on kyse erityisen vakavasta syrjinnän muodosta. Minkäänlaista yksinomaan tai ratkaiseviltä osin ihmisen etniseen alkuperään perustuvaa erilaista kohtelua ei voida perustella objektiivisesti.

Valtuutettu totesi, että ihonvärin ja etnisen alkuperän perusteella tehtyjen

yleistyksien ja oletuksien vaikutukset esimerkiksi poliisin päätöksentekoon voivat olla täysin tiedostamattomia. Syrjintäkielto ei kuitenkaan edellytä tekijän syrjivää tarkoitusta. Poliisi ei myöskään voi nojautua toimissaan oletukseen, että tummaihoisen henkilö olisi ulkomaalainen.

Valtuutettu katsoi, että poliisit valitsivat naiset kohteiksi naisten oletettuun etniseen alkuperään perustuen. Poliisit tekivät asianosaisten ihonvärin perusteella oletuksen, että he olisivat ulkomaalaisia ja siten myös mahdollisesti prostituoituja. Valtuutettu korosti, että ei ole hyväksyttävää, eikä syrjintäkiellon sallimaa, että riippumatta omasta käytöksestään näkyvään vähemmistöön kuuluvat henkilöt olisivat jokapäiväisessä elämässään jatkuvasti ihonvärinsä tai oletetun etnisyytensä vuoksi muita useammin alttiimpia poliisin pysäytyksille ja henkilöllisyyden tarkastuksille.

Valtuutettu katsoi, että poliisin esittämät perustelut ilmensivät etniseen alkuperään perustuvia stereotypioita ja niitä käytettiin valvonnan kohdentamisessa. Perustelut eivät täyttäneet yhdenvertaisuuslain vaatimuksia. Valtuutettu totesi, että asiassa on syntynyt syrjintäoletta- ma, eikä poliisi ole esittänyt yhdenvertaisuuslaissa vaadittuja perusteita toimintansa oikeuttamiseksi.

KHO antoi syksyllä 2022 päätöksensä asiassa (KHO:2022:106). KHO katsoi, että poliisilla ei ollut perusteita pysäyttää kyseisiä henkilöitä. Poliisi käytti KHO:n mukaan syrjivää etnistä profiilointia.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto romanien syrjintää koskevassa asiassa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui syyttäjälle rikosasian syyteharkinnassa, jossa oli kyse siitä, syrjittiinkö asianomistajia heidän alkuperänsä vuoksi. Kyseisessä tapauksessa leirintäalueen esihenkilö ja työntekijä kielsivät romaniasiakkaita tulemasta leirintäalueelle ja kieltäytyivät palvelemasta heitä yhdenvertaisesti heidän alkuperänsä vuoksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui asianomistajien yhtenevien kertomusten ja ääninauhoitteen perusteella, että syyteharkinnassa olevaa asiaa oli perusteltua arvioida syrjintärikoksena. Yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi lausunnossaan, että olisi suotavaa, että syyttäjä ottaisi mahdollisimman usein syrjintärikosasiassa ajaakseen asianomistajan rikok-

seen perustuvaa vahingonkorvausvaatimusta. Näiden korvausten esittäminen ja kohdentaminen voivat olla haastavia syrjinnän uhreille.

Valtuutettu huomautti, että tässä tapauksessa asianomistajille, eli syrjinnän uhreille tulisi lisäksi antaa mahdollisuus vaatia yhdenvertaisuuslain mukaista hyvitystä tavaroiden ja palveluiden tarjoajalta, joka on syrjinyt uhreja.

Käräjäoikeus tuomitsi esihenkilön syrjinnästä. Tuomion (R 21/3945) mukaan vastaaja on esittänyt syrjivän kannanoton puhelin keskustelussa, kun hän kielsi asianomistajia saapumasta leirintäalueelle. Oikeus tuomitsi vastaajan 25 päiväsakkoon syrjinnästä, sekä maksamaan asianomistajalle korvauksen kärsimyksestä ja asianomistajan oikeudenkäyntikulut. Tuomio on lainvoimainen.

Sovinnossa syrjintää kokenut pääsee oikeuksiinsa

Yhdenvertaisuus- valtuutettu voi edistää sovintoa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu voi yhdenvertaisuuslain 19 § nojalla ryhtyä toimenpiteisiin sovinnon aikaansaamiseksi syrjinnän uhrin ja syrjineen tahon välillä yhdenvertaisuuslain noudattamista koskevassa asiassa.

Valtuutetun laatimat sovintosopimukset sisältävät yleensä syrjinnän myöntävän osapuolen anteeksipyyntöä sekä yhdenvertaisuuslain mukaisen, tapauskohtaisesti arvioidun ja vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön perustuvan rahallisen hyvityksen. Yhdenvertaisuuslain 23 § mukaan syrjinnän tai vastatoimien kohteeksi joutuneella on oikeus saada hyvitys siltä viranomaiselta, työnantajalta tai koulutuksen järjestäjältä taikka tavaroiden tai palveluiden tarjoajalta, joka on yhdenvertaisuuslain vastaisesti syrjinyt häntä tai kohdistanut häneen vastatoimia. Syrjinnän seuraamusten, kuten hyvityksen tulee lainsäädännön mukaan olla tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia.

Syrjineeltä osapuolelta edellytetään yleensä sovintosopimuksessa myös sitoutumista siihen, että tapahtuneeseen johtaneet menettelytavat eivät jatku, sekä erilaisia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Valtuutettu edisti sovintoa tapauksessa, jossa vuokranantaja kieltäytyi vuokraamasta asuntoa samaa sukupuolta olevalle parille

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa tapauksessa, jossa vuokranantaja syrji paria asunnon vuokrauksessa seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Vuokranantaja kieltäytyi vuokraamasta asuntoa samaa sukupuolta olevalle parille. Lisäksi vuokranantajan ja asuntoa hakeneen parin viestinvaihdossa vuokranantaja loukkasi parin ihmisarvoa tavalla, joka täyttää yhdenvertaisuuslaissa kielletyn häirinnän määritelmän. Vuokranantaja maksoi kummallekin asunnonhakijalle 1000 euroa hyvitystä syrjinnästä.

Vuokranantajalla on oikeus valita vuokralaisensa, mutta asukasvalinnan perusteet eivät saa olla syrjiviä. Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleet yhteydenotot kuitenkin osoittavat, että joitain ihmisryhmiä, kuten seksuaalivähemmistöjä, etnisiä vähemmistöjä, romaneita ja turvapaikanhakijoita, kohdellaan edelleen huomattavasti huonommin vuokra-asuntomarkkinoilla.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on viime vuosina käsitellyt useita tapauksia, joissa samaa sukupuolta olevalle parille ei ole vuokrattu asuntoa seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. Seksuaalivähemmistöjen syrjintään liittyy paljon aliraportointia, eivätkä kaikki ilmoita kokemastaan syrjinnästä. Syrjintää onkin todennäköisesti enemmän kuin siitä raportoidaan.

Seurakuntayhtymä syrji avioparia asunnon vuokraamisessa – yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa tapauksessa, jossa seurakuntayhtymä kieltäytyi tarjoamasta asuntoa perhesuhteen perusteella aviopuolisoille. Toinen puolisoista on Suomen kansalainen ja toinen on kotoisin Irakista. Suomalainen puoliso olisi allekirjoittanut vuokrasopimuksen yksin.

Vuokranantaja perusteli päätöstään sillä, että turvapaikanhakijataustainen puoliso saattaisi jäädä asumaan asuntoon mahdollisen avioeron kohdalla ja häneltä ei saisi vuokratuloja. Vuokranantaja myös viittasi irakilaiselta puuttuvaan voimassa olevaan oleskelulupaan sekä siihen, että vuokranantaja ei saanut riittävää selvitystä henkilön maassaolon laillisuudesta.

Vuokranantajan tekemä arviointi asunnonhakijoiden mahdollisesta avioerosta ja sen seurauksista on valtuutetun arvion mukaan hyväksyttävän taloudellisen riskiarvioinnin sijaan spekulointia, sillä tällaisia muutoksia vuokralaisen elämäntilanteessa ei voi ennustaa etukäteen. Lainsäädäntö ei myöskään anna puolisolle esimerkiksi erotilanteessa automaattista oikeutta jäädä asumaan toisen puolison nimissä olevaan vuokra-asuntoon.

Valtuutettu katsoi, että puolisoon, jolla on Suomen kansalaisuus, kohdistui syrjintää perhesuhteen perusteella ja läheissyryntää aviopuolison maassaolon statuksen perusteella. Irakilaiseen puolisoon kohdistui syrjintää maassaolon statuksen perusteella. Lisäksi valtuutettu katsoi tapauksen olosuhteissa olevan kyse niin keskeisistä

perus- ja ihmisoikeuksista, kuten oikeudesta asumiseen sekä yksityis- ja perhe-elämään sekä oikeuteen valita kumppaninsa, että epäsuotuisaa kohtelua ei voi oikeuttaa taloudellisella riskinhallinnalla.

Seurakuntayhtymä maksoi kummallekin puolisolalle hyvitystä syrjinnästä 2 000 euroa. Vuokranantaja on myös muuttanut ohjeistustaan asunnon vuokralle antamisesta siten, että se ei ole syrjivä.

Turvapaikanhakijaa syrjittiin työhönotossa – yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa tapauksessa, jossa työnantaja syrji turvapaikanhakijaa rekrytoinnissa. Lounasravintola tarjosi työnhakijalle työpaikkaa, mutta myöhemmin työnantaja ilmoitti, että ei siltäkään voi palkata häntä, koska rekrytoitavalla ei turvapaikanhakijana ole oleskelulupaa. Työnhakijalla oli kuitenkin ulkomaalaislain mukainen oikeus tehdä töitä Suomessa turvapaikanhakijana.

Työnhakija otti yhteyttä yhdenvertaisuusvaltuutettuun, joka siirsi tapauksen aluehallintoviraston työsuojeluun. Yhdenvertaisuusvaltuutetulla ei tällä hetkellä ole toimivaltaa puuttua työelämässä tapahtuviin yksittäisiin syrjintätapauksiin.

Työsuojeluviranomainen totesi tarkastuskertomuksessaan, että työnantaja syyllistyi tapauksessa syrjintään. Kertomuksessa todettiin, että turvapaikanhakijan asema oli katsottava tapauksessa yhdenvertaisuuslaissa tarkoitetuksi syrjintäperusteeksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edisti sovintoa työnhakijan ja työnantajan välillä työsuojeluviranomaisen tarkastuskertomuksen perusteella. Osana sovintoa työnantaja maksoi syrjintää kokeneelle 7500 € hyvityksen syrjinnästä. Sovinnossa työnantaja sitoutui muun muassa kiinnittämään erityistä huomiota rekrytointikäytäntöjensä yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen.

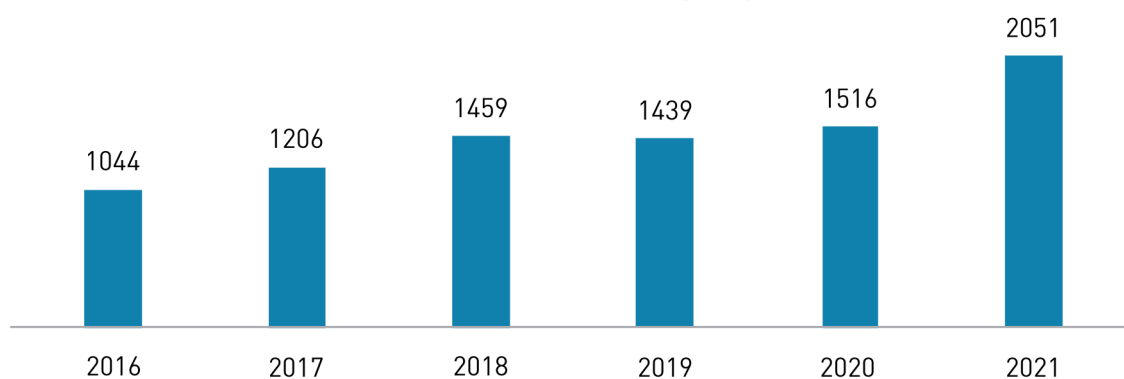
Turvapaikanhakijat kohtaavat lukuisia esteitä työnhaussa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että työnteko-oikeuden laajentaminen ja yksinkertaistaminen helpottaisi turvapaikanhakijoiden palkkaamista.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun asiakaspalvelu ja tilastot

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleiden yhteydenottojen määrä kasvoi vuonna 2021 edellisiin vuosiin nähden ja valtuutetulle tuli ennätysmäärä yhteydenottoja. Yhdenvertai-

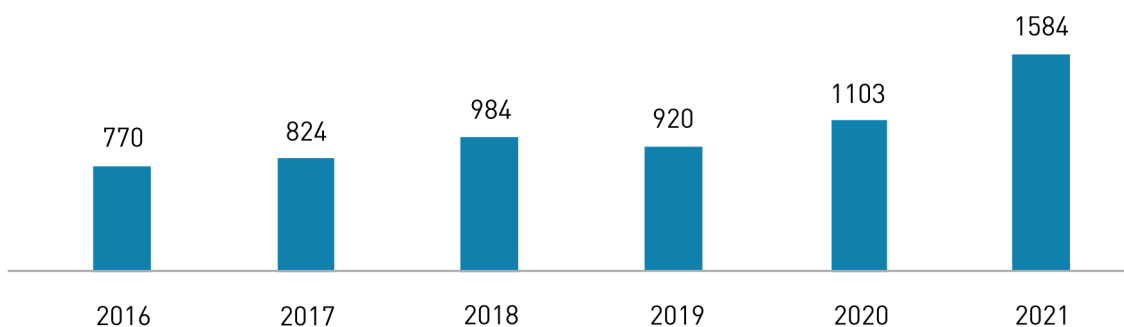
suusvaltuutetulle tuli yhteensä 2051 yhteydenottoa vuonna 2021. Syrjintäyhteydenottojen määrä kasvoi 35 % edellisestä vuodesta ja niitä tuli yhteensä 1584 vuonna 2021.

Kaikki valtuutetuille tulleet yhteydenotot

Vuonna 2021 yhteydenottoja tuli vireille yhteensä 2051 kappaletta. Vuonna 2020 vastaava määrä oli 1516 yhteydenottoa ja vuonna 2019 se oli 1439 kappaletta. Vuonna 2018 sen sijaan 1459 kappaletta. Vuonna 2017 yhteydenottoja tuli vireille 1206 kappaletta ja vuonna 2016 puolestaan 1044 kappaletta.

Valtuutetuille tulleet syrjintää koskevat yhteydenotot

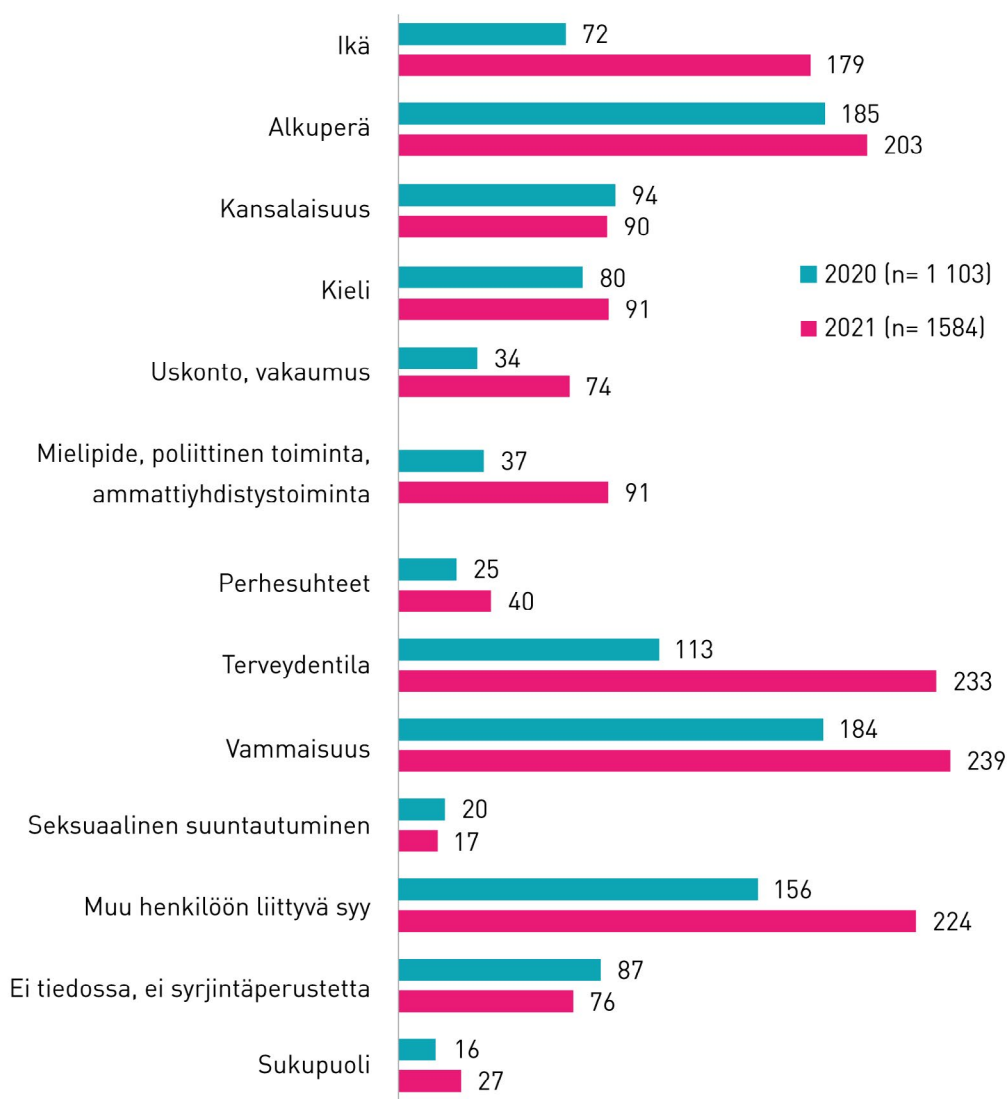

Vuonna 2021 syrjintäyhteydenottoja tuli vireille yhteensä 1584 kappaletta ja vuonna 2020 taas 1103 kappaletta. Vuonna 2019 vastaava määrä oli 920 kappaletta, vuonna 2018 sen sijaan 984 kappaletta. Vuonna 2017 yhteydenottoja tuli vireille 824 kappaletta.

Kuten aiempinakin vuosina, myös vuonna 2021 alkuperä ja vammaisuus olivat yleisimpiä syrjintäperusteita, joiden perusteella valtuutettuun otettiin yhteyttä. Vammaisuus oli yleisin syrjintäperuste yhteydenotoissa, ja yleisimpiin syrjintäperusteisiin nousi viime vuonna ensimmäistä kertaa terveydentila. Suurin osa terveydentilaan liittyvistä

yhteydenotoista liittyi koronapandemiaan. Vammaisuuteen liittyen eniten syrjintäyhteydenottoja tuli sosiaali- ja terveystalveihin sekä koulutukseen ja opetukseen liittyen. Alkuperän perusteella valtuutettuun otettiin eniten yhteyttä asumiseen ja työelämään liittyen.

Syrjintää koskevat yhteydenotot syrjintäperusteittain

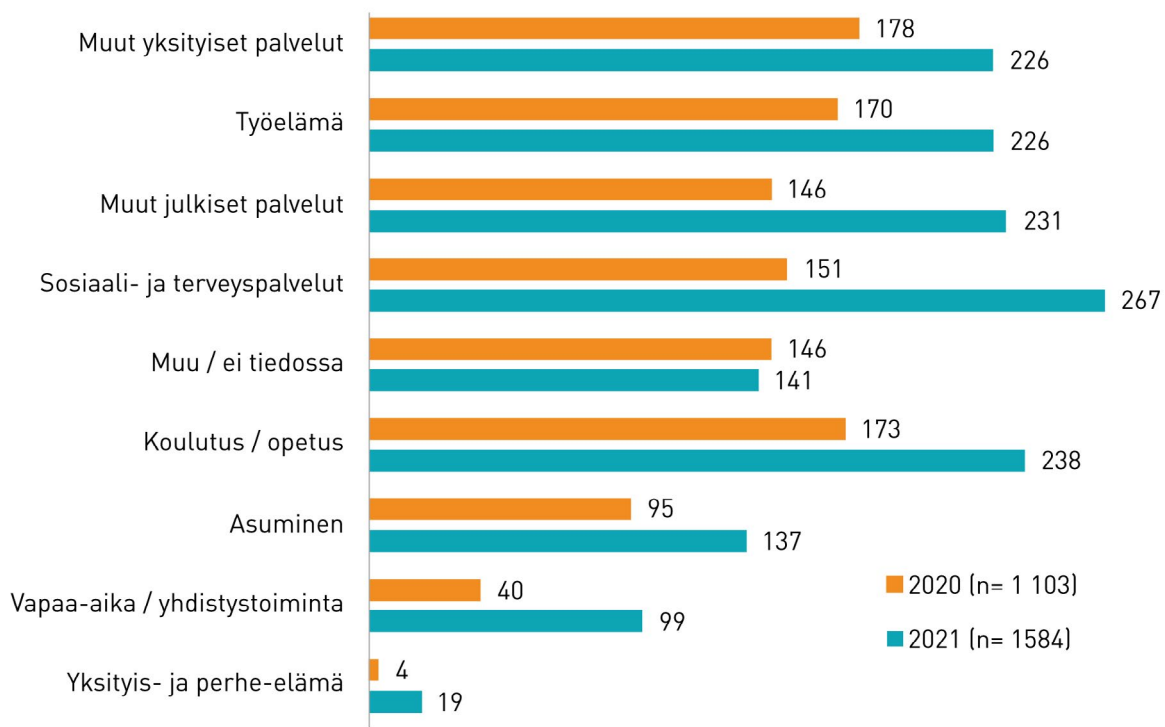

Vuonna 2021 vireille tulleita syrjintäyhteydenottoja oli yhteensä 1584 kappaletta ja ne jakautuivat syrjintäperusteittain seuraavasti: ikä 179 kappaletta, alkuperä 203 kappaletta, kansalaisuus 90 kappaletta, kieli 91 kappaletta, uskonto ja vakaumus 74 kappaletta, mielipide, poliittinen toiminta ja ammattiyhdistystoiminta 91 kappaletta, perhesuhteet 40 kappaletta, terveydentila 233 kappaletta, vammaisuus 239 kappaletta, seksuaalinen suuntautuminen 17 kappaletta, muu henkilöön liittyvä syy 224 kappaletta, sukupuoli 27 kappaletta. Suhteessa vuoteen 2020 kasvussa olivat etenkin vammaisuus, terveydentila, ikä ja muu henkilöön liittyvä syy.

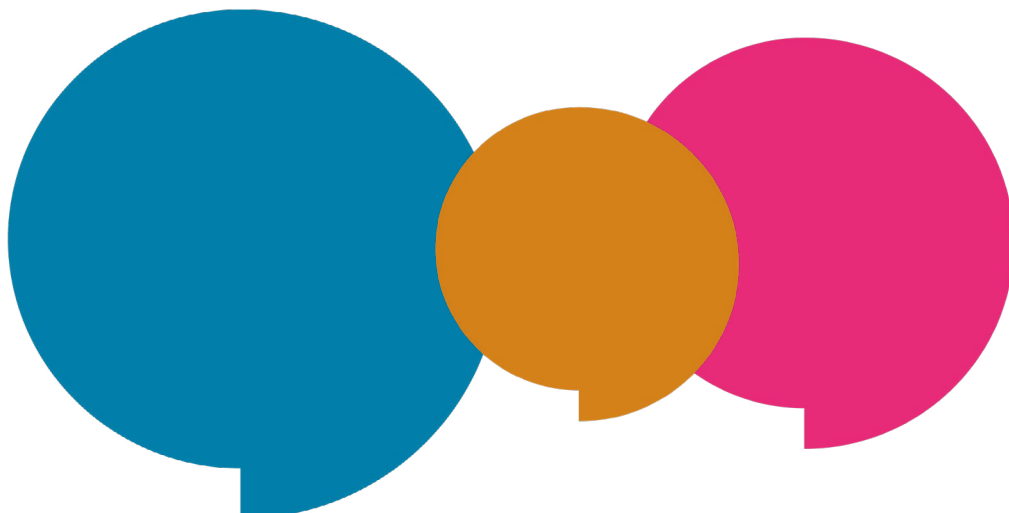
Elämänalueista valtuutettuun otettiin eniten yhteyttä syrjintäkokemuksista sosiaali- ja terveystalvueluissa, koulutuksessa, ja muissa julkisissa palveluissa. Runsaasti yh-

teydenottoja tuli myös työelämään ja muihin yksityisiin palveluihin liittyen. Syrjintäyhteydenottojen vastapuolista yleisimmät olivat yksityinen yritys sekä kunta tai muu julkinen tafo.

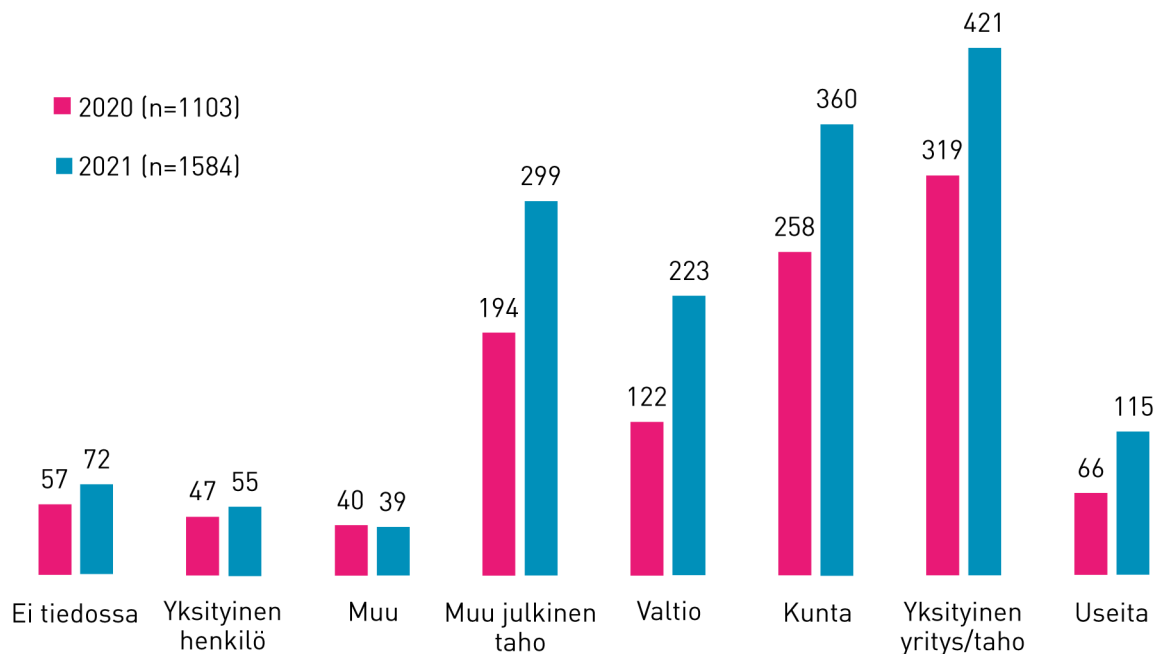
Syrjintäyhteydennotot elämänalueittain 2020-2021

Vuonna 2021 vireille tulleita syrjintäyhteydenottoja oli yhteensä 1584 kappaletta ja niiden osuudet elämänalueittain olivat seuraavat: Muut yksityiset palvelut 226 kappaletta, työelämä 226 kappaletta, muut julkiset palvelut 231 kappaletta, sosiaali- ja terveystalvuelut 267 kappaletta, muu tai ei tiedossa 141 kappaletta, koulutus ja opetus 238 kappaletta, asuminen 137 kappaletta, vapaa-aika ja yhdistystoiminta 99 kappaletta, yksityis- ja perhe-elämä 19 kappaletta. Suhteessa vuoteen 2020 kaikissa elämänalueissa oli runsasta kasvua. Kasvussa olivat etenkin sosiaali- ja terveystalvuelut, työelämä, koulutus ja muut julkiset palvelut.

Syrjintäyhteydenottojen vastapuoli

Vireille tulleiden syrjintäyhteydenottojen vastapuolet jakautuivat vuonna 2021 seuraavasti: Useita vastapuolia 66 yhteydenotossa, yksityinen yritys 319 yhteydenotossa, kunta 258 yhteydenotossa, valtio 122 yhteydenotossa, muu julkinen taho 194 yhteydenotossa, muu 40 yhteydenotossa, yksityinen henkilö 47 yhteydenotossa ja vastapuoli ei ollut tiedossa 57 yhteydenotossa.

Työelämään liittyvien yhteydenottojen määrä kasvoi huomattavasti

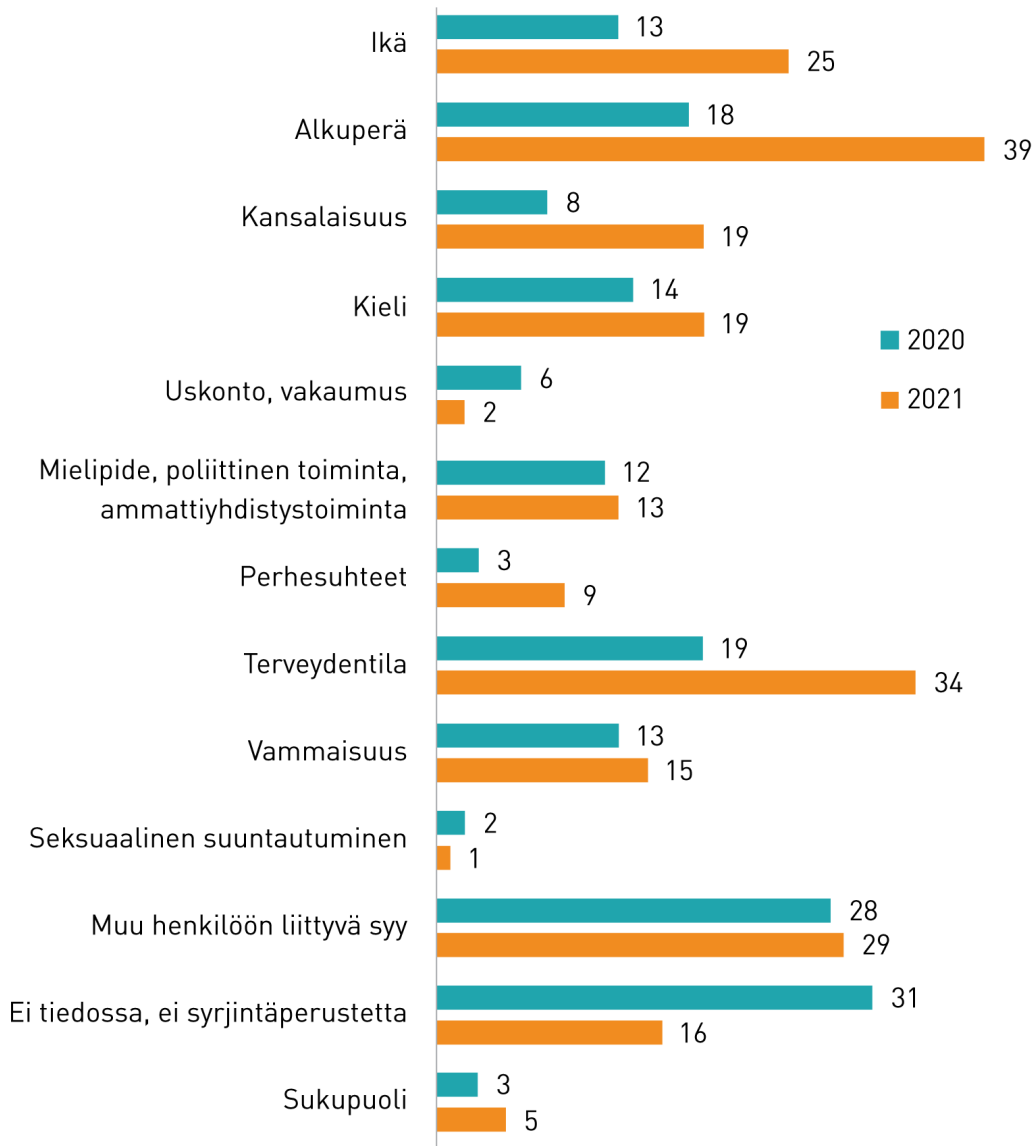
Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleiden työelämään liittyvien syrjintäyhteydenottojen määrä kasvoi 33 prosentilla vuodesta 2020. Vuonna 2021 syrjintää työelämässä raportoitiin eniten henkilön alkuperään ja terveydentilaan liittyen. Työelämään liittyviä syrjintäyhteydenottoja tuli vireille alkuperän perusteella yli kaksinkertaisesti edelliseen vuoteen verrattuna. Lisäksi vammaisuus on ollut useiden vuosien ajan yksi yleisistä syrjintäperusteista työelämään liittyvissä yhteydenotoissa.

Työelämä on syrjinnän kiellon osalta erittäin keskeinen elämänalue. Työelämän syrjinnällä on laajoja vaikutuksia yksilön

taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan. Tutkimukset ja yhdenvertaisuusvaltuutetun tilastot osoittavat, että monet vähemmistöt kohtaavat työelämässä laajaa syrjintää.

Yhdenvertaisuusvaltuutetulla ei kuitenkaan toistaiseksi ole toimivaltaa puuttua yksittäisiin työelämän syrjintätapauksiin. Suomi on melkein ainoa EU-jäsenvaltio, jossa riippumattomalla valtuutetulla ei ole toimivaltaa puuttua työelämässä tapahtuvaan syrjintään. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että syrjinnän uhrien oikeusturvaa on tärkeää vahvistaa käynnissä olevassa yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa laajentamalla valtuutetun toimivalta myös työelämän syrjintätapauksiin.

Syrjintäyhteydenotot liittyen työelämään syrjintäperusteittain

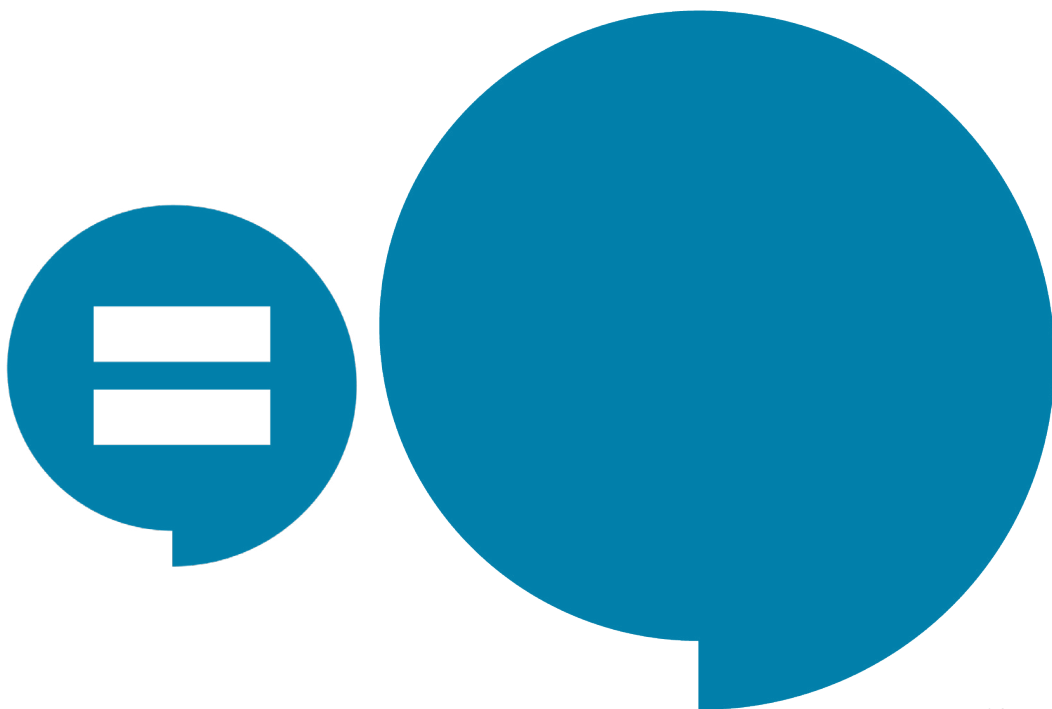
Syrjintäyhteydenottoja työelämään liittyen tuli vuonna 2021 yhteensä 226 kappaletta. Yhteydenotot jakautuivat syrjintäperusteittain seuraavasti: ikä 25 yhteydenottoa, alkuperä 29 yhteydenottoa, kansalaisuus 19 yhteydenottoa, kieli 19 yhteydenottoa, uskonto ja vakaumus 2 yhteydenottoa, mielipide, poliittinen toiminta ja ammattiyhdistystoiminta 13 yhteydenottoa, perhesuhteet 9 yhteydenottoa, terveydentila 34 yhteydenottoa, vammaisuus 15 yhteydenottoa, seksuaalinen suuntautuminen 1 yhteydenottoa, muu henkilöön liittyvä syy 29 yhteydenottoa, sukupuoli 16 yhteydenottoa. Vuoteen 2020 verrattuna erityisesti yhteydenotot alkuperään, kansalaisuuteen, ikään ja terveydentilaan liittyvästä syrjinnästä kasvoivat.

Koronapandemia nosti esiin yhdenvertaisuuskysymyksiä koulutuksessa

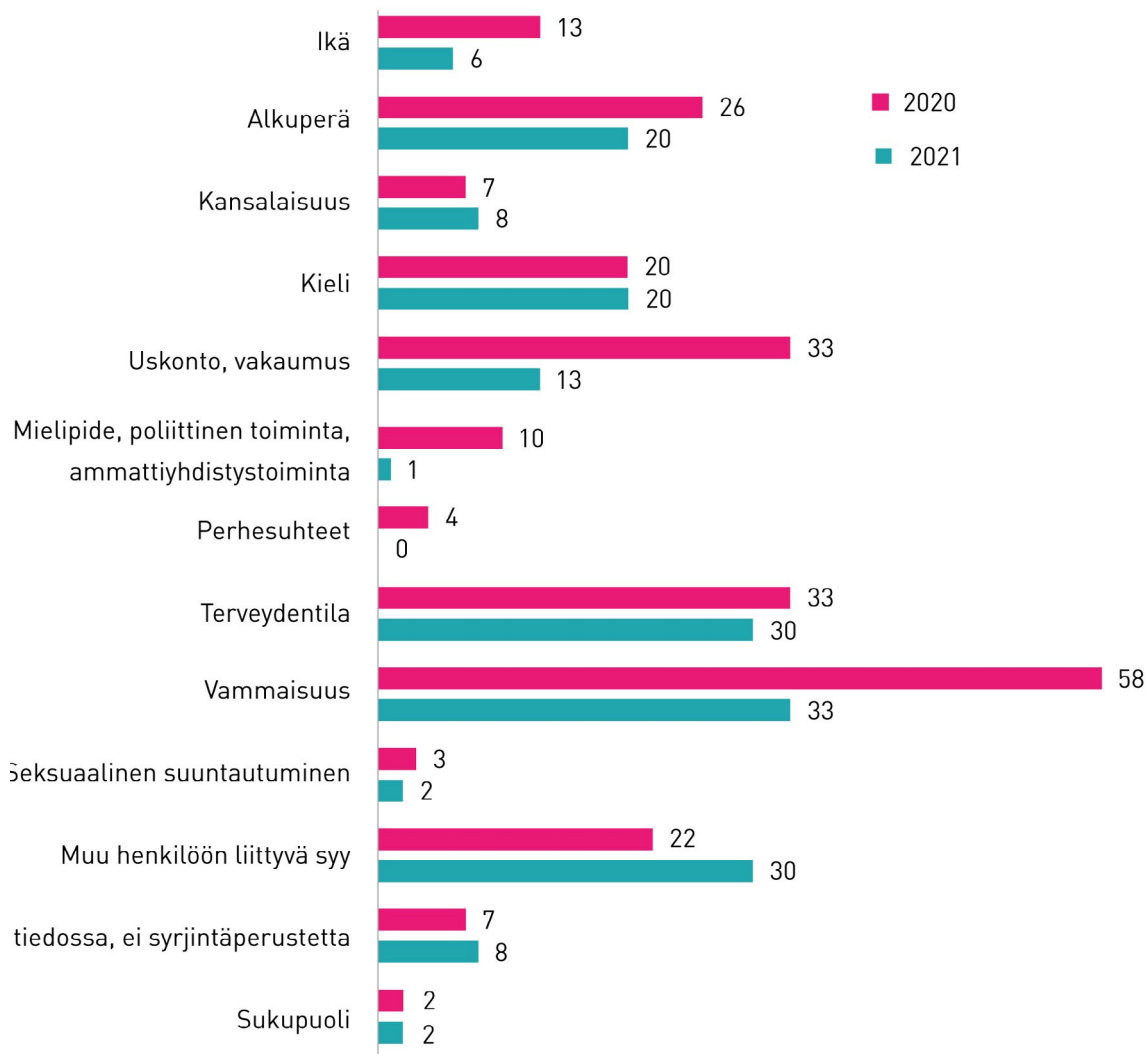
Koronapandemia näkyi vuonna 2021 erityisesti valtuutetulle tulleissa terveydentilaa ja sosiaali- ja terveystalvuujuja, sekä koulutusta ja opetusta koskevissa yhteydenotoissa. Koulutuksessa on viimeisen kahden vuoden aikana jouduttu reagoimaan monin tavoin koronapandemian aiheuttamaan poikkeus-tilanteeseen ja yhdenvertaisuusvaltuutettuun on otettu yhteyttä koronaan liittyvien linjausten ja ohjeistuksien syrjivistä piirteistä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu suhtautui keväällä 2021 aikaisempaa kriittisemmin perusopetuslain tilapäiseen muuttamiseen. Laajemmin etäopetusta mahdollistavat uudistukset eivät lähtökohtaisesti olleet yhdenvertaisuusvaltuutetun arvion mukaan syrjiviä, vaikka niissä oppilaita asetettiin eri asemaan esimerkiksi iän ja vammaisuuden perusteella, koska järjestelyiden tavoitteena oli turvata haavoittuvassa asemassa olevien opetus ja keinot tähän tavoitteeseen pääsemiseksi olivat oikeasuhtaisia. Pandemian pitkittyessä erityisjärjestelyiden eriarvoistavat vaikutukset kuitenkin vahvistuivat.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että koronarajoitusten kumulatiiviset vaikutukset kohdistuivat suhteettoman raskaina lapsiin ja nuoriin. Vahvat rajoitustoimenpiteet, kuten laajasti toteutettu etäopetus ja harrastustoiminnan rajoitukset vuosina 2020–2021, ovat kuormittaneet vahvasti erityisesti lasten ja nuorten hyvinvointia. Jotta lasten ja nuorten hyvinvointi voidaan turvata yhdenvertaisesti pandemian jälkeisenä aikana, tulee kiinnittää erityistä huomiota yksilölliseen tukeen, opinto- ja opiskelijaohjaukseen, sekä lapsille ja nuorille annettaviin matalan kynnyksen palveluihin, erityisesti mielenterveyspalvelujen osalta.

Koulutusta koskevissa yhteydenotoissa korostui vammaisuus syrjintäperusteena. Yhteydenotoissa näkyivät laajasti haasteet yhdenvertaisesti saavutettavien koulutuspolkujen rakentamisessa. Sekä valtuutetun omassa valvontatyössä että tuomioistuimille annetuissa lausunnoissa käsiteltiin niin perusopetuksen oppilasvalintoja ja koulukuljetuksia kuin korkeakoulutuksessa yhdenvertaisten oppimismahdollisuuksien turvaamiseksi tehtäviä kohtuullisia mukautuksia.

Syrjintäyhteydenotot koulutukseen liittyen syrjintäperusteittain

Syrjintäyhteydenottoja koulutukseen liittyen tuli vuonna 2021 yhteensä 238 kappaletta. Yhteydenotot jakautuivat syrjintäperusteittain seuraavasti: ikä 13 yhteydenottoa, alkuperä 26 yhteydenottoa, kansalaisuus 7 yhteydenottoa, kieli 20 yhteydenottoa, uskonto ja vakaumus 33 yhteydenottoa, mielipide, poliittinen toiminta ja ammattiyhdistystoiminta 10 yhteydenottoa, perhesuhteet 4 yhteydenottoa, terveydentila 33 yhteydenottoja, vammaisuus 58 yhteydenottoa, seksuaalinen suuntautuminen 3 yhteydenottoa, muu henkilöön liittyvä syy 22 yhteydenottoa, sukupuoli 2 yhteydenottoa. Vuoteen 2020 verrattuna erityisesti vammaisuuteen, mielipiteeseen ja uskontoon ja vakaumukseen liittyvät yhteydenotot lisääntyivät.

Kansallinen ihmiskaupparaportoiija

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii Suomen kansallisena ihmiskaupparaportoijana. Ihmiskaupparaportoijan tehtävä on tarkastella itsenäisenä ja riippumattomana tahona Suomessa tehtävää ihmiskaupan vastaista työtä. Raportoijan työn tavoitteena on edistää, että ihmiskaupan uhrin tunnistetaan, he saavat apua ja heidän oikeutensa toteutuvat.

Ihmiskauppa on vakava rikos, jossa rikoksentehtäjä eri keinoin saattaa uhrinsa hyväksikäytön kohteeksi, usein taloudellisen hyödyn saamiseksi. Yleisimmin ihmiskaupassa uhrilta viedään valinnanvapaus ja häntä hyväksikäytetään esimerkiksi seksuaalisesti tai hän joutuu tekemään töitä olosuhteissa, jotka eivät ole lainmukaiset. Ihmiskauppa voi olla kansainvälistä, rajat ylittävää rikollisuutta tai tapahtua kokonaan Suomessa. Ihmiskauppaa voi tapahtua myös perheen sisällä tai muissa läheisissä ihmissuhteissa. Hyväksikäyttö on harvoin yksittäinen teko, vaan se on usein ajallisesti pitkä alistamisen ja vallankäytön prosessi.

Raportoiija seuraa ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä. Valtuutettu tekee selvityksiä, osallistuu kansalliseen ja kansainväliseen toimintaan sekä lainsäädäntö- ja kehittämishankkeisiin. Valtuutettu voi puuttua yksittäisiä ihmiskaupan uhreja koskevissa tapauksissa ilmenneisiin epäkohtiin sekä antaa neuvoja ja suosituksia ihmiskaupan uhrien oikeuksien turvaamiseksi.

Marraskuussa 2021 tulivat voimaan lakimuutokset, joilla laajennettiin työsuojelun velvollisuutta ilmoittaa poliisille havaitsemastaan rikoksesta ihmiskaupparikoksiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu oli suositellut muutosta vuonna 2018 eduskunnalle annetussa kertomuksessa. Lisäksi työperäisen hyväksikäytön uhrien oikeuksien vahvistamiseksi tehtiin muutos ulkomaalaislakiin. Uuden 54 b §:n nojalla henkilö voi saada oleskelulupaansa jatkoa, jos hänen työnantajansa on laiminlyönyt velvollisuuksiaan tai muulla tavalla hyväksikäyttänyt ulkomaalaista työntekijää. Muutoksen tavoitteena oli esimerkiksi mahdollistaa hyväksikäyttävästä työstä irtisanoutuminen ja uuden työn etsiminen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu piti lausunnossaan uutta lupaperustetta tarpeellisena. Tulevina vuosina on varmistettava, että tieto lupaperusteesta saavuttaa hyväksikäytön kohteeksi työssä joutuneita henkilöitä.

Selvitys: Ihmiskauppaa koskevaa erityissäännöstä käytetään harvoin perusteena uhrin oleskeluluvalle

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteutti vuonna 2021 [tutkimuksen ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytännöstä](#)⁶. Sisäministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön tilaaman tutkimuksen yksi keskeinen kysymys oli, miten ihmiskaupan uhrien haavoittuvuutta on arvioitu Maahanmuuttoviraston vuosina 2018–2020 tekemissä oleskelulupa- ja turvapaikkapäätöksissä, joissa oli viitteitä mahdollisista ihmiskaupan uhreista. Arviointi oli tutkimuksen mukaan monipuolista mutta vaihtelevaa. Ihmiskauppa ei ollut myönteisissä päätöksissä välttämättä pääsyy kansainvälisen suojelun tai oleskeluluvan myöntämiselle.

Tutkimuksen taustalla oli yhdenvertaisuusvaltuutetun vuoden 2018 kertomus eduskunnalle, jonka pohjalta eduskunta edellytti valtioneuvostoa selvittämään, liittykö ihmiskaupan uhrien oleskelulupaperusteisiin lainsäädännöllisiä muutostarpeita (EK 45/2018 vp).

Tutkimuksessa selvitettiin, minkälaisia ihmiskaupan uhreja tunnistettiin ja miten ulkomaalaislakia sovellettiin käsiteltäessä heidän oleskelulupaansa koskevia hakemuksia. Pääpaino oli tarkastella ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan (52 a §) ja yksilöllisestä inhimillisestä syystä myönnettävän oleskeluluvan (52 §) soveltamista ja pykälien välistä rajanvetoa. Yhtenä keskeisenä kysymyksenä oli selvittää, miten ihmiskaupan uhrien haavoittuvuutta arvioitiin ja minkälaisille tekijöille annettiin merkitystä haavoittuvuusarvioinnissa.

Oleskeluluvan voi saada näillä perusteilla:

Euroopan unionissa annettiin vuonna 2004 asiasta oleskelulupadirektiivi, jossa säädetään oleskeluluvan myöntämisestä ihmiskaupan uhrille joko henkilökohtaisen tilanteen perusteella tai rikosprosessin takia (2004/81/EY). Suomessa ulkomaalaislakiin lisättiin vuonna 2006 erityissäännös ihmiskaupan uhrille myönnettävästä tilapäisestä tai jatkuvasta oleskeluluvasta (52 a §). Tilapäinen lupa voidaan myöntää, jos ihmiskaupan uhrin läsnäolo on tarpeellista rikosprosessin takia. Jatkuva lupa voidaan myöntää, jos ihmiskaupan uhri on erityisen haavoittuvassa asemassa. Ihmiskaupan uhri voi myös saada kansainvälistä suojelua (87–88) tai hän voi saada jatkuvan oleskeluluvan yksilöllisestä inhimillisestä syystä (52 §). Yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella myönnettävän oleskeluluvan voi saada esimerkiksi haavoittuvan aseman perusteella. Ihmiskaupan uhrin jatkuvan oleskeluluvan saamiseksi edellytetään erityisen haavoittuvaa asemaa.

Tutkimuksen aineistona olivat Maahanmuuttoviraston vuosina 2018–2020 tekemät oleskelulupa- ja turvapaikkapäätökset, joissa oli viitteitä mahdollisista ihmiskaupan uhreista. Päätöksissä sovellettiin ulkomaalaislain säännöstä ihmiskaupan uhreille myönnettävästä oleskeluluvasta, mutta myös kansainvälistä suojelua ja yksilöllistä inhimillistä syytä koskevia säännöksiä. Päätöksiä oli 461. Yleensä ihmiskaupan uhri oli joutunut pakkotyön, seksuaalisen hyväksikäytön tai pakkoavioliiton kohteeksi. Samaan henkilöön oli saattanut kohdistua myös useita eri hyväksikäytön muotoja.

Ulkomaalaislain erityissäännöstä sovellettiin harvoin

Tutkimusaineiston päätöksistä noin 67 % oli myönteisiä ja 33 % kielteisiä. Yleensä myönteiset päätökset koskivat kansainvälistä suojelua, mutta ihmiskauppa ei välttämättä ollut suojelun pääasiallinen peruste. Tutkimus osoitti, että useat ihmiskaupan uhrin hakivat ensisijaisesti kansainvälistä suojelua ja esittivät sille myös muita perusteita. Toiseksi eniten oleskelulupia myönnettiin yksilöllisestä inhimillisestä syystä.

Ihmiskaupan uhrille myönnettävää oleskelulupaa, joka lisättiin ulkomaalaislakiin vuonna 2006, sovellettiin vain harvoin. Myönteisiä päätöksiä oli 29. Ihmiskaupan uhrin saivat siis oleskeluluvan useammin haavoittuvan asemansa vuoksi yksilöllisestä inhimillisestä syystä kuin ihmiskaupan uhria koskevan erityissäännöksen perusteella.

Maahanmuuttoviraston tulkintakäytäntö erityisen haavoittuvassa asemassa olevien uhrien kohdalla osoittautui hyvin tiukaksi. Jo pelkästään tapausmäärän vähäisyyden takia on mahdollista todeta, että ulkomaalaislain 52 a §:n toisen momentin mukainen säännös jatkuvan oleskeluluvan myöntämisestä erityisen haavoittuvassa asemassa oleville ihmiskaupan uhreille on jäänyt lähes kuolleeksi kirjaimeksi. Päätöksissä todettiin yleensä, että uhri ei ollut erityisen haavoittuvassa asemassa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että kynnys tulkita ihmiskaupan uhrin olevan erityisen haavoittuvassa asemassa on asetettu hyvin korkealle.

Uhrin haavoittuvuuden arvioinnissa merkitystä oli muun muassa uhrin kokemalla hyväksikäytöllä, iällä ja sukupuolella, koulutuksella ja työkokemuksella sekä terveydentilalla. Lisäksi Maahanmuuttovirasto arvioi päätöksissään, miten uhri voisi kotimaassaan huolehtia toimeentulostaan, terveydestään ja lapsistaan sekä estää ihmis-

kaupan toistumista. Arvioinnin kohteena oli myös yhteiskunnan ja perheen antama suojelu ja tuki.

Haavoittuvuuden arviointi oli tapauskohtaista harkintaa, jossa ratkaisuja haettiin tasapainottelemalla eri tekijöiden välillä. Tutkimuksen mukaan arviointi oli monipuolista muttei kaikissa tapauksissa yhdenmukaista, koska samankaltaisissa olosuhteissa osa sai myönteisen ja osa kielteisen päätöksen.

Ulkomaalaislakia on tarpeen muuttaa

Yhdenvertaisuusvaltuutettu esittää keväällä 2022 julkaistussa eduskuntakertomuksessaan, että ulkomaalaislakia on muutettava siten, että yhä useampi ihmiskaupan uhri täyttää oleskeluluvan myöntämisen edellytykset. Jatkuvan oleskeluluvan saamiseksi tulee riittää, että uhri on haavoittuvassa asemassa nykyisin edellytettävän erityisen haavoittuvan aseman sijaan. Tilapäisen oleskeluluvan edellytyksiä tulee muuttaa niin, että ihmiskaupan uhrin oikeudet rikoksen asianomistajana turvataan koko rikosprosessin ajaksi.

Lisäksi eri viranomaisia, tuomioistuinten tuomareita ja esittelijöitä, oikeudellisia avustajia sekä järjestöjen edustajia tulee kouluttaa ihmiskaupan uhrien erityisestämiseksi.

Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma on merkittävä väline ihmiskaupan vastaisen työn kehittämiseksi

Ihmiskaupan vastainen työ on esillä entistä vahvemmin Suomessa, ensimmäistä kertaa myös hallitusohjelmaan kirjattuina tavoitteina. Ihmiskaupparikoksiin keskittynyt poliisin erityisyksikkö on merkittävä askel rikosvastuun tehostamiseksi. Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevaa lainsäädäntöä eli lakia kansainvälistä suojelua hakevan

vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta ollaan muuttamassa. Ihmiskaupan eri puolista tehdään selvityksiä, jotka mahdollistavat tietopohjaisen työn eri viranomaisissa. Hallitusohjelman tuoma poliittinen tuki on vahvistanut ihmiskaupan vastaista työtä merkittävästi.

Kesällä 2021 julkaistiin valtioneuvoston ihmiskauppakoordinaattorin johdolla valmisteltu ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma vuosille 2021–2023. Toimintaohjelma sisältää laaja-alaisesti tavoitteita ja toimenpiteitä ihmiskauppaan puuttumiseksi ja uhrien tunnistamiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kansallisena ihmiskaupparaporttina oli mukana ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman valmistelussa. Ohjelman valmistelussa, esimerkiksi työryhmätyöskentelyn muodossa, oli mukana laajasti eri hallinnonalojen edustajia ja kansalaisjärjestöjä. Tämän lisäksi ihmiskaupan uhriksi joutuneita henkilöitä kuultiin kokemusasiantuntijoina. Työssä myös huomioitiin suositukset, joita kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valvontaelimet ovat antaneet Suomelle.

Toimintaohjelmalla on useita strategisia tavoitteita. Toimintaohjelman keskeisenä tavoitteena on, että hyväksikäyttö tulee saada paremmin viranomaisten tietoon, uhrit tulee tavoittaa ja tunnistaa sekä heidän tulee saada tarvitsemansa apu. Tavoitteena ovat myös rikosvastuun toteutuminen, laaja-alainen yhteistyö ihmiskaupan torjunnassa sekä ihmiskaupan vastaisen työn kehitys tietoon pohjautuen. Toimintaohjelmassa on sovittu 55 toteutettavasta toimenpiteestä tavoitteiden saavuttamiseksi. Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma vuosille 2021–2023 on toimeenpantava täysimääräisesti.

Ihmiskaupan vastainen työ vaatii pitkäjänteisyyttä ja riittävää resursointia. Nykyisen toimintaohjelman pohjalta tulee ajoissa

valmistella seuraavaa laajaa, poikkihallinnollista ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa. Toimintaohjelma on merkittävä väline ihmiskaupan vastaisen työn strategiselle kehittämiselle. Nykyisen toimintaohjelman puitteissa on tehty useita selvityksiä, jotka luovat tietopohjaa sille, miten ihmiskaupan vastaista toimintaa tulisi kehittää ja kohdistaa. Selvityksissä esille nousseiden havaintojen ja suositusten toimeenpano edellyttää poikkihallinnollista työtä myös nykyisen toimintaohjelmakauden jälkeen.

Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman toimeenpanosta on huolehdittava kaikilla hallinnonaloilla. Seuraavassa toimintaohjelmassa tulee huomioida nykyisestä toimintaohjelmasta tehtävä arvio. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että toimintaohjelmassa on tärkeää huomioida entistä konkreettisemmin lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan estäminen, lapsiuhrien tunnistaminen ja riittävät tukipalvelut ihmiskaupasta toipumiseksi sekä uudelleen uhriksi joutumisen estämiseksi.

Ihmiskauppa on nostettu esiin myös muissa ohjelmissa, kuten naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmassa, hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa, kansallisessa lapsistrategiassa sekä laittoman maahan-tulon ja maassa oleskelun vastaisessa toimintaohjelmassa. Ihmiskaupan torjuminen on osa edellä mainittuja kokonaisuuksia. Ihmiskaupan vastaista työtä vahvistaa sen huomioiminen laaja-alaisesti osana eri poliittikkatoimia, ja tätä kehitystä on tärkeää jatkaa.

Ulkomaalaisten asema ja oikeudet

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäviin sisältyy ulkomaalaisten aseman ja oikeuksien edistäminen. Yhdenvertaisuuslain esitöiden mukaan valtuutetun tulee seurata muun muassa ulkomaalaisten oloja, asemaa ja oikeuksia sekä edistää ulkomaalaisten yhdenvertaisuutta. Lisäksi valtuutetulla on ulkomaalaislain nojalla erityinen rooli ulkomaalaisten oikeusturvan täydentäjänä ja heidän oikeuksiensa toteutumisen valvonnassa.

Valtuutetulla on oikeus tulla kuulluksi yksittäisissä turvapaikanhakijaa tai ulkomaalaisen karkottamista koskevissa asioissa. Valtuutetulla on myös laaja tiedonsaantioikeus ulkomaalaisasioissa. Valtuutetulla on pääsy ulkomaalaisia koskevaan henkilörekisteriin, ja oikeus saada tiedoksi muun muassa kaikki maahanmuuttoviraston ja hallinto-oikeuksien ulkomaalaislain nojalla tekemät päätökset.

Lapsen oikeudet ja perhe-elämän suoja on turvattava nykyistä paremmin

Yhdenvertaisuusvaltuutettu seuraa aktiivisesti erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ulkomaalaisten oikeuksien toteutumisesta Suomessa. Viime vuosina valtuutettu on työssään ulkomaalaisten oikeuksien edistämiseksi havainnut ja saanut tietoonsa yhä enenevässä määrin tapauksia, joissa lapsen perustavaa laatua olevat oikeudet eivät toteudu. Tyypillisimmillään on kyse tilanteesta, jossa toinen vanhemmista erotetaan lapsesta käännättämällä tai karkottamalla hänet pois Suomesta.

Suomessa on kiinnitetty huomiota lapsen oikeuksien toteutumisen puutteisiin

vuonna 2021 julkaistussa tutkimuksessa. [Oikeuskäytäntöjä ja lapsen edun käsitettä tutkineessa väitöskirjassa](#)⁷ esitettiin muun muassa, että ”samanlaisissa oikeudellisissa kysymyksissä ei pitäisi käyttää erilaisia oletuksia esimerkiksi siitä, onko lapsen etu olla vanhempien kanssa vai ei, koska vaarana on syrjivään lopputulokseen päätyminen”. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuinten ulkomaalaisia koskevien ratkaisujen ja lastensuojeluratkaisujen vertailu osoitti, että samat oikeudet toteutuvat ulkomaalaisasioissa huomattavasti huonommin.

Suomi sai ensimmäisen langettavan päätöksen YK:n lapsen oikeuksien komitealta

Suomi sai vuonna 2021 ensimmäisen langettavan päätöksen YK:n lapsen oikeuksien komitealta tapauksessa, jossa Suomi oli päättänyt kääntää lapsiperheen kotimaahansa. Komitea katsoi, että Suomi laiminlöi velvollisuutensa varmistaa, ettei lapsi joudu kotimaassaan todelliseen vaaraan kärsiä vakavaa haittaa kuten väkivaltaa tai häirintää. Lisäksi komitea katsoi Suomen laiminlyöneen veloitteensa ottaa huomioon lapsen edun ensisijaisuus riittävällä tavalla arvioidessaan turvapaikka-asiaa.

Lapsen oikeuksien komitea toteaa langettavassa päätöksessään, että lapsen edun ensisijaisuus tulee olla arvioitu ja perusteltu lasta koskevissa päätöksissä. Yleinen viittaus lapsen etuun turvapaikka-asian ratkaisussa osoittaa, että tapauksessa ei ole otettu huomioon valittajan tilanteeseen liittyviä erityispiirteitä eikä arvioitu onko riskiä, että lapsen oikeuksien yleissopimusta loukataan.

Lapsen edun ja oikeuksien toteuduttava nykyistä paremmin

Lapsen ja hänen vanhempiensa yhteisen perhe-elämän viettämiselle Suomessa on merkittäviä esteitä silloin, kun jompikumpi lapsen vanhemmista ei ole Suomen kansalainen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kiinnittänyt huomiota erityisesti tapauksiin, joissa lapsiperheen ulkomaalainen vanhempi saa kielteisen päätöksen oleskelulupa-asiassaan, vaikka yhteistä perhe-elämää on vietetty Suomessa jo useita vuosia. Vuonna 2021 valtuutettu lausui korkeimmalle hallinto-oikeudelle kahdessa tällaisessa tapauksessa.

Usein tapauksista syntyy vaikutelma, että lapsen vanhempaa rangaistaan hänen aiemmasta, moitittavaksi katsotusta toiminnastaan. Esimerkiksi vanhemman vuosien takainen ulkomaalaislain säännösten vastainen menettely, kuten aiemmassa prosessissa väärin henkilötietojen antaminen tai vailla oleskeluoikeutta maassa oleminen, on voitu katsoa merkityksellisemmäksi seikaksi kuin 4-vuotiaan suomalaisen lapsen oikeus elää yhdessä vanhempansa kanssa.

Valtuutettu on kiinnittänyt tämänkaltaisissa tapauksissa huomiota etenkin siihen, että lapsen etua ei sovelleta YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen edellyttämällä tavalla. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan valtioiden täytyy taata, että lapsi ei joudu tahtonsa vastaisesti eroon vanhemmistaan, paitsi tilanteissa, joissa tähän on lailliset perusteet ja lapsen etu vaatii sitä. Lisäksi sopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen edun ensisijaisuus tarkoittaa muun muassa sitä, että päätöstä tehtäessä on ensimmäiseksi arvioitava, mikä ratkaisu

kyseessä olevassa tapauksessa parhaiten toteuttaisi lapsen etua. Maahanmuuttoviraston ja hallinto-oikeuksien päätöksistä ei kuitenkaan ole nähtävissä, että lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukainen vaatimus toteutuisi oleskelulupaasioissa.

Vakavimmat yhdenvertaisuusvaltuutetun tietoon tulleet esimerkit ovat koskeneet lapsen vanhemman oleskelulupapäätöksiä, joissa ei arvioida lapsen edun toteutumista lainkaan, ja lapsen omassa päätöksessä todetaan ainoastaan, ettei lapsen etu edellytä oleskeluluvan myöntämistä, koska lapsen huoltajallekaan ei oleskelulupaa ole myönnetty.

Ulkomaalaislaissa on oma lapsen etua koskeva säännöksensä. Lain 6 §:n mukaan päätöksenteossa, joka koskee kahdeksaatoista vuotta nuorempaa lasta, on erityistä huomiota kiinnitettävä lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin. Lisäksi käännetyistä ja karkottamista koskevassa kokonaisharkinnassa on lain 146 §:n mukaan erityisesti kiinnitettävä huomiota lapsen etuun ja perhe-elämän suojaan. Ulkomaalaislain säännöksissä ei siis nimenomaisesti viitata lapsen edun ensisijaisuuteen, eikä toisaalta määritellä tarkemmin sitä, miten lapsen etu tulisi asiassa ottaa huomioon. Ulkomaalaislaki määrittelee lapsen edun siten suppeammin kuin esimerkiksi lastensuojelulaki.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että lapsen edun ja oikeuksien on toteuduttava täysimääräisesti myös ulkomaalaisasioissa. Ulkomaalaislain lasten oikeuksia koskevia pykälä on kehitettävä vastaamaan lapsen oikeuksien sopimusta ja lastensuojelulakia.

Ulkoministeriön ja Suomen edustustojen rooli perhe-elämän suojan ja lapsen oikeuksien turvaamisessa

Maahantuloon liittyvissä asioissa Maahanmuuttoviraston lisäksi erityisesti ulkoministeriöllä ja sen alaisuudessa toimivilla edustustoilla on merkittävä rooli. Edustustot vastaavat esimerkiksi viisumiasioista ja oleskelulupaprosessiin liittyvän tunnistautumisen järjestämisestä. Suomen edustustojen toiminnalla ja konsulipalvelujen järjestämiseen liittyvillä ratkaisulla on merkittävä vaikutus etenkin haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten perus- ja ihmisoikeuksille, kuten lapsen oikeuksien ja perhe-elämän suojan toteutumiselle.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on jo pitkään kiinnittänyt huomiota perheenyhdistämiseen liittyviin esteisiin, mukaan lukien Suomessa oleskeluluvalla asuvien afganistanilaisten heikkoihin mahdollisuuksiin saada perheensä yhdistettyä. Afganistanin tilanteen muututtua vuonna 2021, valtuutettu otti useampaan otteeseen kantaa Suomessa asuvien afganistanilaisten perhe-elämän turvaamisen puolesta.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanotot Suomessa asuvien afganistanilaisten perhe-elämän turvaamisesta

Pitkään epävakaina pysyneen Afganistanin tilanne muuttui kesällä 2021 nopeasti pahempaan, ja muiden maiden joukossa Suomi lopulta evakuoiti maassa hädänalaisessa asemassa olleita henkilöitä. Myös yhdenvertaisuusvaltuutettu otti kantaa Suomessa asuvien perheenjäsenten tilanteen huomioon ottamiseksi lähettämällä kirjeen ulkoministerille ja sisäministerille.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu painotti kirjeessään, että monen Suomessa oleskelu-

luvalla asuvan afganistanilaisen perheenjäsenet olivat nyt hädänalaisessa asemassa ja vaarassa joutua vakavien ihmisoikeusloukkausten kohteeksi. Valtuutettu oli kiinnittänyt heidän tilanteeseensa erityistä huomiota jo aiemmin vuonna 2021 antamassaan lausunnossa. Valtuutettu korosti kirjeessään, että tilanne edellyttää toimenpiteitä niin ulkoministeriön kuin sisäministeriön hallinnonaloilla. Afganistanin operaatio osoitti, että yhteisen tahtotilan löytyessä löytyy myös ratkaisuja, joilla perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on mahdollista turvata. On kuitenkin muistettava, että Suomi palautti kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita afganistanilaisia kansallisvaltioonsa vielä samana kesänä, eikä sallinut afganistanilaisten perheenyhdistämistä hakevien asioida Suomen Kabuln edustustossa.

Vuoden 2021 lopussa yhdenvertaisuusvaltuutetulle tuli jälleen enenevissä määrin yhteydenottoja Suomessa asuvia afganistanilaisia ja heidän perheitään koskien. Afganistanilaisille myönnettiin syksyllä 2021 mahdollisuus asioida perheenyhdistämisasiossa Teheranin edustustossa poikkeusluvalla. Poikkeusluvan saamiseksi hakijoilla tuli käytännössä olla sekä viisumi että meno-paluulentoliput Afganistanista Iraniin. Viisumin saaminen ja Iraniin asti pääseminen ei kuitenkaan riittänyt. Esimerkiksi syksyllä 2021 valtuutetun saaman yhteydenoton mukaan Teheranissa olleelle perheelle ei voitu varata aikaa tunnistautumiseen edustustossa, sillä hakijoilta edellytettiin englannin kielen taitoa. Ulkoministeriön maahantuloasiainyksikön mukaan läsnäolotulkkauksista ei ollut mahdollista järjestää terveysturvallisesti. Toisaalta puhelintulkkauksista ei voitu ulkoministeriön mukaan hyväksyä ennen kuin siihen olisi sopiva järjestelmä käytössä.

Joulukuun 2021 alussa tilanne muuttui jälleen, kun afganistanilaisten asiointi Te-

heranissa mahdollistettiin tasavallan presidentin asetuksella UM/2021/203, ilman poikkeuslupaa. Tämän jälkeen valtuutetulle tulleissa yhteydenotoista kävi ilmi, että monet perheet olivat syksyllä 2021 toimineet ulkoministeriön poikkeuslupamenettelyä koskevan ohjeistuksen mukaisesti. Saatuaan poikkeusluvan edellytyksenä olleen Iranin viisumin, jonka edellytyksenä oli ollut matkalippujen hankinta, perheet olivatkin saaneet joulukuussa tiedon, että uuden asetuksen vuoksi poikkeuslupamenettely on lakkautettu ja heidän ei ole mahdollista saada ajanvarauksia Teheranin edustustoon ennen helmikuuta 2022. Tällöin heidän jo saamansa viisumit eivät olisi olleet enää voimassa.

Monia hakijoita siis uhkasi paluu Afganistaniin ilman, että he olisivat saaneet perheenyhdistämishakemustaan edelleenkään vireille. Yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi asiassa kannanoton ulkoministeriölle. Valtuutettu katsoi kannanotossaan, että Suomen viranomaisten oli välittömästi ryhdyttävä toimenpiteisiin muun muassa yhdenvertaisuuslain 5 §:n ja perustuslain 22 §:n edellyttämällä tavalla. Kun afganistanilaisten on erityisen vaikeaa saada oikeus perhe-elämään toteutumaan muun muassa Suomen hallinnollisten käytäntöjen vuoksi, valtuutettu katsoi olevan yhdenvertaisuuden edistämismääräyksenkin edellyttämää, että Teheranissa jo olleiden hakijoiden Suomessa olevien perheenjäsenten oikeus perhe-elämään turvataan pikaisilla toimenpiteillä. Valtuutetun myöhemmin saamien tietojen mukaan osa Teheraniin päässeistä Suomessa asuvien perheenjäsenistä sai asiansa nopeasti käsittelyyn. Osa kuitenkin joutui palaamaan Afganistaniin viisumeiden päätyttyä.

Valtuutetulle tulleissa yhteydenotoissa kerrottiin myös, etteivät edustustot aina edes vastanneet hakijoille ja perheenkoko-

ajille heidän lähettämiinsä tiedusteluihin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu painottaa, että edustuston toiminnalla on perheenyhdistämistä koskevista asioista merkitystä usein haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten, muun muassa lasten, perustavaa laatua olevien oikeuksien toteutumiseksi. Valtuutettu pitää ehdottoman tärkeänä, että edustustoissa parannetaan hyvän hallinnon mukaisia toimintatapoja ja täytetään paremmin myös viranomaisen neuvontavelvollisuuden virkatyölle asettamat vaatimukset.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että muun muassa perustuslaki, lapsen oikeuksien sopimus ja perheenyhdistämisdirektiivi edellyttävät ratkaisuja, joilla mahdollistetaan pakolaistaustaisten ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden asiointi siinä lähetystössä, jossa se on heille tosiasiallisesti mahdollista.

Maastapoistamisen valvonta

Eräs yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävistä on valvoa karkotettavien ja käännytettävien ulkomaalaisten maastapoistamisen täytäntöönpanoa.

Maastapoistamisen täytäntöönpano on erityisen riskialtis tilanne perus- ja ihmisoikeusloukkauksille. Yhdenvertaisuusvaltuutetun valvontatyön ydin on arvioida palautusten täytäntöönpanoa perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta. Valvonnan tavoitteena on varmistaa, että perusoikeuksien turvaamisen velvoite huomioidaan maastapoistamisen täytäntöönpanossa täysimääräisesti, ja, että palautettavien perus- ja ihmisoikeuksia kunnioitetaan.

Tehtävästä säädetään ulkomaalaislaissa. Sääntelyn taustalla on keskeisesti EU:n paluudirektiivi, jossa edellytetään palautusten tehokasta valvontaa. Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on toimivalta valvoa kaikkien maastapoistamisten täytäntöönpanoa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kohdentanut valvontaa erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden palautuksiin ja palautuksiin, jotka kohdistuvat haastaviin kohdemaihin. Valvontaa pyritään kohdistamaan myös palautuksiin, joissa on kohonnut voimankäytön riski.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun palautusten valvonnan toimintaympäristö on laajentunut Euroopan raja- ja merivartiovirastoa (Frontex) koskevan asetusmuutoksen tultua voimaan. Asetus edellyttää, että jäsenvaltio nimeää palautusten valvojia Frontexin valvojareserviin. Velvoitteeseen liittyvää valvontatoimintaa on käynnistetty vuoden 2021 aikana osana valtuutetun toimiston maastapoistamisen täytäntöönpanon valvonnassa.

Haavoittuvassa asemassa olevien palautettavien henkilöiden oikeuksien toteutumista on vahvistettava

Yhdenvertaisuusvaltuutettu selvitti vuosina 2020–2021 Euroopan sisäasioiden rahaston (AMIF) rahoittamalla hankkeella palautettavien henkilöiden haavoittuvuuden tunnistamista ja huomioimista maastapoistamisen valmistelussa ja täytäntöönpanossa. Selvityksessä tarkasteltiin viranomaisten, kuten poliisin ja vastaanottokeskusten toimintaa, silloin kun haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä palautetaan.

Hanke oli käynnissä 1.8.2020–31.10.2021 ja hankkeen tavoitteena oli vahvistaa haavoittuvassa asemassa olevien palautettavien tunnistamista ja tarpeiden huomiointia palautustoiminnassa. Hankkeessa valvottiin haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden palautuksia. Osa palautuksista valvottiin siitä asti, kun palautettava henkilö noudettiin majoituspaikastaan aina kohdemaan viranomaisille luovuttamiseen saakka. Valvotuissa palautuksissa oli mukana lapsiperheitä, psyykkisesti tai fyysisesti sairaita henkilöitä, iäkäs henkilö sekä ihmiskaupan uhri. Lisäksi valvontaa kohdistettiin palautuksen valmisteluvaiheeseen Suomessa. Hankkeessa laadittiin lisäksi viranomaisille kysely, joka lähetettiin poliisilaitoksille ja vastaanottokeskuksiin, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmälle sekä säilöönottoyksiköille. Hankkeessa tehtyjen valvonnan havaintojen sekä viranomaisille suunnatun kyselyn pohjalta valtuutettu julkaisi syksyllä 2021 [raportin haavoittuvuuden tunnistamisesta ja huomioon ottamisesta palautus-](#)

[toiminnassa](#)⁸. Valtuutettu esittää raportissa useita suosituksia palautettavien henkilöiden oikeuksien turvaamiseksi.

Hankkeessa ja yleisesti maastapoistamisen valvonnassa on havaittu, että viranomaisilla ei ole selkeitä rakenteita, eikä ohjeistusta haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden palautusten valmisteluun. Haavoittuvaa asemaa ei aina tunnisteta ja esimerkiksi lapsen oikeudet huomioidaan vaihtelevasti. Valvonnassa on tullut myös ilmi, että joissain palautuksissa sekä poliisilla että vastaanottokeskuksilla on hyvin perusoikeusmyönteisiä toimintatapoja, joissa haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tarpeet on tarkkaan kartoitettu ja huomioitu.

Huolestuttavana havaintona valvonnassa nousi kuitenkin esille tilanteita, joissa palautettavan haavoittuvuutta ei ollut tunnistettu, eikä palautettavien tarpeita ollut huomioitu. Hankeaikana havaittiin myös tilanteita, jotka herättivät kysymyksen, oliko päätöksentekijä saanut kaiken olennaisen palautettavan asemaan vaikuttavan tiedon käyttöönsä arvioidessaan esimerkiksi maastapoistamisen täytäntöönpanokiellon määräämistä. Tällaisissa tapauksissa konkretisoituu riski perusoikeusloukkauksista.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että poliisille ja vastaanottokeskuksiin tulee luoda rakenteet, toimintamallit ja ohjeistus, jotka turvaavat haavoittuvassa asemassa olevien palautettavien oikeudet palautusta valmisteltaessa ja sen aikana. Poliiseille ja vastaanottokeskusten henkilökunnalle tulee myös järjestää säännöllistä koulutusta haavoittuvuuden tunnistamisesta ja sen merkityksestä palautusta valmisteltaessa ja sen aikana

Lapsen etu ja oikeudet palautuksissa

Lapsilla on oikeus erityiseen suojeluun haavoittuvuutensa vuoksi. Turvapaikanhakijoina

lapset ovat aina haavoittuvassa asemassa. Lasta on kohdeltava ikätasoisesti lapsena ja hänen erityistarpeensa huomioiden. Lapsen edun ensisijaisuus on turvattu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3(1) artiklassa, mutta myös ulkomaalaislain 6.1 §:ssä. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus on Suomessa voimassa lakitasoisena. Sopimus ja sen suojeluvälitteet koskevat täysimääräisesti kaikkia lapsia, myös lapsia, joita ollaan poistamassa maasta. Lapsen etua tulee harkita kokonaisuudessaan ottaen huomioon lapsen yksilölliset tarpeet, toivomukset ja mielipiteet.

Hankeaikana saatujen tietojen perusteella poliisi arvioi ja ottaa lapsen edun huomioon vaihtelevasti palautusten täytäntöönpanossa ja sen valmistelussa. Valvonnassa saatujen havaintojen mukaan lapsiperheiden palautuksissa korostuu palautusmatkaan valmistautumisen merkitys. Ennen lähtöä voi tulla esiin uusia seikkoja, jotka tulisi huomioon lapsen etua arvioitaessa tai lapsen olosuhteet ovat saattaneet muuttua päätöksen teon jälkeen.

Lähes kaikissa hankkeen aikana valvotuissa palautuksissa ilmeni, että lapsista pidettiin täytäntöönpanon aikana hyvää huolta. Joissain valvotuissa palautuksissa lapsen edun ja tilanteen huomioimisessa olisi kuitenkin ollut parannettavaa. Valvonnassa kiinnitettiin huomiota muun muassa siihen, että lapset toimivat palautuksen aikana joissain tilanteissa vanhemman ja poliisin välisissä keskusteluissa tulkkeina. Poliisille antamissaan palautteissa yhdenvertaisuusvaltuutettu korosti sitä, ettei käytäntö ole hyväksyttävä eikä lapsen edun mukainen. Poliisihallituksen ohjeeseen lisättiin hankkeen aikana kielto käyttää lasta tulkkina perheen asioita käsiteltäessä missään maastapoistamisen vaiheessa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että poliisi luodaan selkeä prosessi lap-

sen edun arvioimiseksi ennen palautuksen täytäntöönpanoa.

Tulkkaus on keskeinen osa palautettavan ihmisarvoista kohtelua

On ensiarvoisen tärkeää, että saattajat ja palautettavat ymmärtävät toisiaan. Tulkin merkitys korostuu etenkin akuuteissa, esimerkiksi terveydentilaan liittyvissä tilanteissa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on jo aikaisemmin kiinnittänyt huomiota puutteelliseen tulkkaukseen. Valtuutettu painottaa, että tulkin käyttö on olennainen osa palautettavan ihmisarvoista kohtelua. Toimiva vuorovaikutus sujuvoittaa palautusoperaatiota, mahdollistaa haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden erityistarpeiden huomioon ottamisen ja voi myös vähentää tarvetta voimankäyttöön.

Hankkeen aikana valvotuissa palautuksissa käytettiin lähtövaiheessa puhelintulkkausta, mutta yhdessäkään niistä ei tulkki ollut läsnä, eikä lennon aikana ollut tulkkausta. Aikaisempina vuosina yksittäisissä tilauslentopalautuksissa on ollut tulkki mukana myös matkan aikana.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että haavoittuvassa asemassa olevan henkilön maastapoistamisessa tulisi olla tulkki läsnä koko operaation ajan, mikäli yhteistä kieltä ei ole. Tulkkaukseen tulee myös varata riittävät resurssit.

Ihmiskaupan uhrien on tärkeää päästä avun ja tuen piiriin palautusmaassa

Ihmiskaupan uhrien palautuksissa on keskeistä huomioida, että uhri pääsisi avun ja tuen piiriin palautusmaassa. Tavoitteena on estää uhrin joutuminen uudelleen ihmiskaupan uhriksi. Korkein hallinto-oikeus on ratkaisuihmissaan asettanut maastapoistamisen täytäntöönpanoviranomaiselle kaksi veloitetta, joiden avulla uhrin pääseminen auttamisjärjestelmän piiriin kohdemaassa pyritään varmistamaan. Täytäntöönpanoviranomaisen on uhrin suostumuksella

annettava etukäteen tieto palautettavasta ihmiskaupan uhrista uhrin avustamiseen erikoistuneelle taholle kohdemaassa. Mikäli palautettava ihmiskaupanuhri ei anna tähän suostumustaan, tulee täytäntöönpanoviranomaisen tarjota hänelle auttavien tahojen yhteystiedot kohdemaassa.

Hankkeen aikana saatujen tietojen mukaan ihmiskaupan uhrit eivät usein anna suostumustaan tietojensa luovuttamiselle kohdemaan viranomaisille. Ilmoitus vastaanottajamaahan ja sieltä saatava vahvistus uhrin pääsystä palveluiden piiriin kuitenkin saattaa olla ihmiskaupan uhria hyväksikäytöltä suojaava tekijä. Hankkeen aikana saatujen tietojen perusteella myös jotkut viranomaiset kokivat korkeimman hallinto-oikeuden asettamien velvoitteiden toteuttamisen haasteelliseksi. Nykyisellään tilanne altistaakin uhrit uudelleen ihmiskaupan uhriksi joutumiselle.

Valtuutettu pitää tärkeänä, että ihmiskaupan vastaisessa työssä luodaan rakenteet rajojen yli tapahtuvaan ohjaukseen, jolla maastapoistettavien ihmiskaupan uhrin pääsy avun piiriin turvataan myös palautustilanteissa kohdemaissa. Tavoitteena tulisi olla ihmiskaupan uhrin yksilöllisen tilanteen huomioiminen sekä ohjaaminen konkreettisiin tukitoimiin palautustilanteissa. Ihmiskaupan uhria ei tule palauttaa valtioon, jossa häntä uhkaa uudelleen uhriksi joutumisen riski.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että poliisin tulee koota asianmukaiset ja ajantasaiset tiedot keskeisten paluumaiden auttavista tahoista, joihin poliisi on uhrin suostumuksella yhteydessä ennen hänen palautustaan ja/tai joiden yhteystiedot uhrille annetaan mukaan. Lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, että poliisin keskustellessa ihmiskaupan uhrin kanssa mahdollisesta avun piiriin ohjaamisesta, poliisin tulee kiinnittää erityistä huomiota keskustelun sisältöön, siihen varattuun aikaan ja luottamuksellisen ilmapiirin luomiseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston henkilökunta

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistossa ovat vuoden 2021 aikana työskennelleet seuraavat henkilöt vakituudessa virkasuhteessa, määräaikaissa virkasuhteessa tai harjoittelijoina.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu [Kristina Stenman](#)
Erityisasiantuntija [Elina Castrén](#)
Erityisasiantuntija [Robin Harms](#)
Toimistopäällikkö [Rainer Hiltunen](#)
Erityisasiantuntija [Tiina Valonen](#)
Viestintäpäällikkö [Maria Swanljung](#)
Johdon assistentti [Svetlana Burenicheva](#)
Hallintosihteeri [Senja Salmi](#)
Osastosihteeri [Elena Leinonen](#)
Suunnittelija [Massimo Zanasi](#)
Tarkastaja [Päivi AL-Tameemi](#)
Tarkastaja [Merilii Mykkänen](#)

Ylitarkastaja [Jussi Aaltonen](#)
Ylitarkastaja [Elli Björkberg](#)
Ylitarkastaja [Matti Jutila](#)
Ylitarkastaja [Tiina Järvinen](#)
Ylitarkastaja [Päivi Keskitalo](#)
Ylitarkastaja [Maija Koskenoja](#)
Ylitarkastaja [Lauri Perälä](#)
Ylitarkastaja [Joonas Rundgren](#)
Ylitarkastaja [Pamela Sarasmo](#)
Ylitarkastaja [Anni Valovirta](#)
Ylitarkastaja [Liisa Välimäki](#)

Tarkastaja [Hekma Peltonen](#)
Tarkastaja [Anna Pusa](#)
Tarkastaja [Ida Repo](#)
Tarkastaja [Toni Tuomi](#)
Tiedottaja [Mirka Mokko](#)
Tiedottaja [Ruusa Myllyaho](#)
Tutkija [Jani Hannonen](#)
Tutkija [Heini Kainulainen](#)
Tutkija [Anni Kyröläinen](#)
Viestintäassistentti [Katariina Saikku](#)
Viestintäharjoittelija [Ella Ossi](#)
Viestintäharjoittelija [Janina Ojala](#)

Lähteet

- ¹ [Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätös KHO:2021:189](#)
- ² Poliisihallituksen laillisuusvalvontaselvitys 3.6.2021, POL-2021-48770
- ³ [Yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanotto ja suositukset Kuri1 -operaatioon liittyen](#)
- ⁴ Helsingin hallinto-oikeus 01185/19/1205
- ⁵ Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto korkeimmalle hallinto-oikeudelle VVDno-2021-13
- ⁶ Yhdenvertaisuusvaltuutetun selvitys: [ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntö](#)
- ⁷ Sormunen Milka, 2021: [The Best Interests of the Child in Human Rights Practice : An Analysis of Domestic, European and International Jurisprudence](#)
- ⁸ Yhdenvertaisuusvaltuutetun raportti, 2021: [Miten vahvistaa palautettavien oikeuksia – haavoittuvuuden tunnistaminen ja huomioon ottaminen palautustoiminnassa](#)

YHDENVERTAISUUS

VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN

NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN

OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI